

НОВА ЗЕТА

Књижевни Мјесечни Лист.

Амо живо цвећу поитајте,
Па га с' млади пуно накидајте,
Да вам путем дивно замирише,
Да вам срце за кућом уздише!

Бранко.

Бранко Радичевић.

Покушај

Луја Војновића Ужичкога.

Свом повратиму Милану Решетару

У ЗАНАК ЉУБАВИ ПОСВЕЋУЈЕ

ПИСАЦ.

I.

Бој на Косову није уништио нити је могао уништити српски народ. Али јака организација државна, самодрштво са племенском свезом и територијалном аристократијом, морална моћ и тврде и далеке основе, савише се једнијем махом у тај кобни дан. Народ остаде сам; заклонивши се с поља у гору, провођаше дневи умирући у име Христа на врлетима и у шумама, пјевајући пјесму јуначку, изниклу у сиромаштву, у свагдањијем бојевима, у мржњи к душманину, у наду будућег васкрсења. Али то није велико чудо. И хришћани у Шпањолској сачуваше тако народну будућност против благе и величајне културе освајача. Јер у потиштењу наше нарави подижу се једнако прве силе, које су од постања у нама и тјеше нас за изгубљену славу. Разбијени народи не живе друкчије. Гусле ако су и вјечна слава народа, опет нијесу ванредни фе-

номен. Али да су у препорођењу племена, у обнављању државнијех облика, да су посред силнијех прерата модернога друштва, посред пркосне бујице позитивнога вијека гусле једнако извор надахнућа, да је сва књижевност народа још у пјесми, да нема једнога циглога дјела у прози, гдје би могли и умјели наћи нову слику ускренулога народа; што више, да је баш у ово ново доба српски народ, одијеливши се од свијех елемената новог свијета, могао и знао створити пјесме, које одавају поновљеним и узвишеним пјесничким генијем дах нашега живота, да народ сам још влада пјесником и да овај није него „пророк“ у омировој значењу ријечи, — то је доиста право чудо, осамљени и невиђени феномен у повијести љуцкога рода.

Овако размишљасмо читајући ону генијалну елeгију, која дава српскоме народу обиљежје, име и мјесто у љуцкоме друштву. И читајући је, слушајући пјесму која се кроз вјекове разлијеже онако чиста, тајним чезнућем за миром и јединством душе, питамо сами себе: Што је тај српски народ? Која ли су му знамења? Која ли је суштина необоренога духа, што се сакрива у ономе плачу, у армонији пјесме, у простоти те чудне душе? Ко ће му саслушати вјечну жалост, па са свакијем

даном чемера (а има их доста записанијех крвљу), са понизношћу и љубави у мукама, са чекањем и бдијењем уморенога му тијела, створити обновљени живот, заклонит му срце, подигнут му обрану и мир? Али можемо ли ми, дјеца новог времена, доиста казати да га познајемо? Ко му је икада открио тајне, ко му је икад саслушао срце? Нико. Ми се у истину свакијем даном одалечивамо више од народа, и све то нас мање народ разумијева. Јер ми не осјећамо с народом ништа. Обасуемо га знањем, али његово благо, простоту и просвијетљење духа нијесмо примили, јер смо дјеца другог кољена, дошљаци, путници кроз Српство. А сасвијем тијем сваки има у власти душу српскога народа. Сваки чује Бранкову пјесму и могао би знати у њој и по њој што народ хоће, чему се нада и што трпи. Имао би знати у њој што овоме народу мањка и како би му могли дати оно што нема! Али ми од те пјесме немамо користи за народ, јер ми пјесму пјевамо, али је не осјећамо и не разумијемо, а не разумијевајући је, залуду тежимо да подигнемо народ, који само у њој живи.

Ријетко се кад указао српски народ у свој простоти и чистоћи своје душе, као нешто особито, велико, једино на свијету. Он у себи носи јоште трагове ноћнијех бдијења, обиљежје свагдање борбе за опстанак, трудан је од пута што кроз вјекове учиње бос, крвавијех ногу, у страху и плачу, остављајући изненада „усред поља дјецу и мир, да учини замјену“ у гори. Растркан, не зна више да му брат живи иза оне горе, за којом сунце тоне, не познаје дакле више јединствени над, јер му је измученијем духом преобладао инстинкт самообране и течења хљеба. Па тако савивши главу

у чекању и борби мишљаше, да му је нарав и постање и сва будућност у томе чекању и у тој борби. Али, где чуда, — неизрециве муке, ватра и колац, обесчашћење и гладовање не узмогоше му сломити силу стварања. Па како дух живи у ријечи, покрај цркве, која старијем облицима сапиње мисао народњу, покрај нестална живота и изгубљена мира, ствара језик свој, језик „говедара“, *) коме нема равна у армонији и сили, у коме живи мир његове душе, у који сакрива задушене сузе, тајне чезње и велике основе. Али — нема времена да се у тој ријечи објави свијету. Нема времена да погледа у сама себе и да свједочи за своје постање. Трпи дакле и чека.

Па у томе чекању, док се вика мученика двапут јача подизаше, од Дунава до Гацког поља, у један мах, на освитку вијека, указа се народ Вука. Прости сељак отвори извор пјесме коју народ од искона носи у себи и одмори му изнемогли дух. Дозва оријашке бојеве и славу, утваре другог свијета, — гдје се често заклањаше сва дјетињска ћуд кољена остарјелијех у болу —, кнегиње у злату, виле, змијске цареве, умрле а опет живе јунаке. Гуслара подиже на путу, у липином хладу, па као онај, који власт има, називље га пророком и дава му да опомиње и чува историју и јединство мука раздијељенога племена. Па тај исти сељак прима у руке ријеч Господњу и Христос у један мах проговара с иконе престолне језиком „који души

*) Овако назваше српски језик противници Вукови. Не могаху опростити реформатору демократски, српски дух преврата, којима је у један мах створио јединство народа и оборио књижевну супремацију цркве. Ср. Вуков знаменити Предговор првом издању Рјечника — у Бечу — 1818. —

вериге раскова.“ *) Таки је народ у Вука. Историчан, створитељ, особит у постању, јединствен у обичајима и у дивнијем облицима. Заиска свједочанство и освећење прошлости и даде му се кроз Вука, даде му се обилато.

Другом, народ устави на путу блиједа младића. Бјеше му четрнаест година, зваше се Бранко Радичевић, горијаше од танке болести. У томе слабашноме тијелу објави се опет народ, не више у историји, него у души. Објави се у његовој пјесми и у његовоме болу баш какав јест, обијестан, љубаван, женског срца, страхан у боју, сјетан о сутоњу, сунчани син, син рођаја сунца и славе му на јасноме небу, љубави бескрајне, осилене чежњом за јединством, тражећи у вину и у жени често цијељ живота, али опет дјетињом душом дозивљући Бога, који га нигда не остави, **СА СЧУВА МУ** простоту срца, која дава далечину погледа и постање великијех основа.

У Бранка је, за чудо, она тајна заједница наше крви која, јача од растанка и јача од расула, свједочи свему свијету за јединство народа. Дјед му је био из Зете, из оне Зете коју унук имаше опјевати свом силом своје љубави, кад се онамо орао српски „довукао сјетан“. По мајци, чија обитељ становаше у Вуковару, чува спомен нашега господства у Скопљу. А он се родио на Сави, гдје српска слава не престава нигда. Ту се историја српскога народа објавила у бијегу пред душманином крви и отаџбине, ту кроз вјекове пролазаху изморени јунаци штапом у руци и хљобом у торби к равници недогледној и још даље тамо к брјеговима позлаћењем јутрњијем сунцем и пјесмом шуме. На томе се путу родио пјес-

ник. Па до самртнога часа не запјева до једну циглу пјесму себи и својој наду. Народ му бјеше уста жеравом осветио и својом вјечном имперсоналности застро персоналност пјесникову. У повијести свијета нема примјера вишега поништења у народу. А не ваља заборавити да је пјесник опет син овога вијека, и да је овај вијек прошо у свој ватри новијех мисли, новијех друштвенијех облика, новијех нада, а да пјесник није нигда указао ни једном ријечи, да је и њему растворио нову славу, да му је генију дао невиђени, нови свијет, да о њему пјева. Он прође онако, народом у души, пјесмом савршеном, армонијом и у најслабијем пјесмама недостиживом, па кад млад сађе у сјен смрти, свијет се поче препирати о његовоме лику и у не колико идеалнијех црта даше нам Бранка говорећи, да се управо не **ВНА ДОБРЕ** какав је био. И зато не **СРПСКОЈЕ** него на један начин познати знаменовање Бранкове пјесме: ако му у душу завиримо кроз душу народа. Али како је то нама тешко данданашњи! Нема може бит теже ствари за модернога Србина. И у истину, погледајмо мало елементе нашега знања. Ми, дјеца свршетка овога вијека, примисмо у славенско дно нашега духа пошљедње и најмутније развијање љуцке мисли и љуцке радње на западу. Оно што се на западу настављало од вијека до вијека у човјечјему уму, што се рађало удружавањем мисли и радње једнога кољена, а мучнијем одгајањем другога (а то одгајање бјеше често преврат човјечјега духа и установа читавога друштва), оно гледасмо ми одвојени од свеопћега гибања, врбачи душманскијех глава, сијући савијене главе, сељаци, осиромашени кнезови, сјетни, пјевајући једнако исту пјесму незнаног раја и изгубљеног царства. У

*) Врљко. — Пут.

један мах зваше нас на пространу господску трпезу, зваше нас да рађамо стострукијем плодом, да бивши примили један талант, донесемо десет таланата, баш онолико колико је донио онај што бјеше примио пет таланата! Мјесто тога учини се пустош у нашем духу, осјетисмо инстинктивно, да смо званице неодјевене и неприправљене за толико видјело, да ми нијесмо синови те цивилизације, па се пошљедњом виком ухватисмо за мајчин скут изгубљени, саблажњени, и растасмо се од народа, да му се повратимо отуђени, пркосни, новом омјером за наше старе доламе. И тако се у нама испунише силне ријечи Пророка: „Затрудњесмо, научисмо се да родимо, и као да родисмо вјетар, никако не помогосмо земљи“. *) Такав је овај удесни закон нашега препорођења. Одоцнисмо се се у васкрсењу. Свијет бјеше покорадио силно. Сред прашице узвишане од толикијех кољена утрдасмо изненада грађевину нову непознатог слога. Невјешти њезиноме постању, немоћни разумјети њезино уређење, служисмо у њој као дјетићи, даше нам свега и свачеса до градитељеве тајне. Вративши се с пута, указа нам се из далека усред давно остављена поља колиба, у којој остависмо срећу и мир и љубав. Коло се у тај час око свирца вило, мир велики владаше над тијем народом и златом обасут бјеше сутон. Али ми опијени новом службом не распознасмо више тај народ. Најрадије били би одвратили корак од несхватљиве утваре нашијех првијех дана. Али не. Оставити очину нијесмо могли. (Што би с нама била учинила Јевропа!). Улисмо јој дакле у један мах немир, страх и дрхтање; у облике туђе обукосмо тјесногрудно оризонат отац-

бине, апстриктне свађе остарјеле цивилизације бацисмо у наше задруге. Наврнусмо лудо и невјешто, уздржасмо пркосно и лицемјерно. Два свијета туђа прилијељена, не удружена. Јер тканину нашега ума не могосмо промијенити. У суштини остадосмо какви од искона бјесмо: у спољашњој простоти наше нарави, синови безкрајнога чезнућа, синови новог свијета. Ми смо дјеца пјесме, пјесме високе и мирне, у нас је љубав милокрвна, која се „свему нада и све трпи“, пожуа наше нарави, обећање будуће величине. Па како нам нови свијет не може отети саму основу наше нарави, ми прстодушно градисмо друштво као што дјеца граде куле од карата. Наслагасмо сиратове на сиратове без клака и без темеља. Исприковратисмо грађевину, учинисмо љествице без врата и без прозора, па кликтајући од радости, кажући прстом на толику идљу, изустисмо удесну ријеч: „ево нас у колу западне културе“. Од то доба пролазимо кроз Српство као дошљаци и путници, беспутно господарећи благом народа.

Нема силнијега примјера те развраћености нашега ума колико у истој пјесми, коју хотјесмо овјенчати да покажемо народу да је разумијемо. „Пјесма! пјесма!“ „Народ је у пјесми, ту му је слава ту прошлост, ту мирносна будућност.“ Па ево што смо учинили. Овјенчали смо пјесму дубровачку вијенцем неумрлости. Пјесму доколице, пјесму робињицу обновљења класицизма на западу, која није изникла доиста у души народа; преврћали је без престанка док у њој нијесмо нашли и надахнуће и славенску мисао и сву славу Дубровника и препорођење отаџбине и постање језика! Нико не ће знати колико нам је зла донијело то слављење дубровачке пјесме! Ну кроз то

*) Исаија XXVI, 18.

доба, — и јаох, то доба једнако влада, — оно благо државничке мудрости што оци дубровачки скупише кроз вјекове дрхтања и жртвовања, она бдјења, оне самозатајне мученичке смрти, оно јединство, она јака, задружна влада, они милијуни исплаћени за самосвојност државе, оно силно знање сакупљено да служи тежњама мале отаџбине, она јакост у одлукама, умјереност у жељама, лукавство у основама, сва она силна грађевина поносна и сама, — ено је стоји сред отуђенога Српства као заборављени глас из мртвијех. И ми једнако не можемо да видимо у њезиној слави до бучнога кола аркадскијех пастира, гдје се у покладно вече вије испред кнеза љубавнијем уздасима и олимпијскијем алегоријама. Дубровником дакле саблажњавамо народ, јер заграли смо што је слабо и безвредно, а забацисмо што је најпретежније: живот, сам живот народа, пун снаге и видјела. И тако опет „никако не помогосмо земљу“. Јер ово је карактеристика наше радње у народу: анаркија ума, неразабирање суштине од спољашњијех облика, немоћ да схватимо тежње и нарав народа у анализи његовога постања и хода, у близини његове душе. Та ето нам народне пјесме. Објеручке је примисмо, али као етикету нашега постања, не као извор народнега живота. Пјевајући је нијесмо заиста мање расцијепали народ, раздијелили му земљу, оборили задругу, подали га мржњи вјерској, мржњи политичкој, обмани празнијех програма, обмани празнијех начела, која као да носе у себи истину и живот а у истину сакривају дезорганизацију моралнога јединства, чистоће вјере, народне заједнице.

Многи ће, сва је прилика, држати јеретичним ова наша разми-

шљања. Двије врсте људи особито: ентузиасте, који примише ревношћу новака јеванђеље нове културе, и фаталисте, који држе, да је без користи жалити се на удесни закон новoga времена. Једни га примише радостно, други тужно, али обранише га и једни и други. Фаталисте налазе од невоље, да народ једнако напредује и живи, ентузиасте, да је индивидуализам (што га је сувремени државник назвао индивидуализмом „који лази и блуди“) главно обиљежје XIX. вијека, препородио, ослободио и просвијетлио народ оборивши му задругу. Многи ће опет рећи да чињенице давају обиљежје истине нашем у песимизму, многи ће констатовати, страхом у души, да ми свакијем даном мање разумијевамо народ и да нас народ све то мање разумијева; — а готово смо били ради рећи да нас и не познаје, да није сиромаштва и немира који чине, да нас на путу сељак погледа тужно, поништено и значајно.

И тако свуда налазимо исту чињеницу. Тако је у државноме и друштвеноме реду ствари,*) па тако је и у литерарноме. Хтјели смо да завладамо народном књигом у модерноме духу, тетурајући хватали смо у тмини мрвице пале са стола богаташа, служили смо се благом народа

*) Најзначајнија чињеница ове пошљедње половине вијека јест расуло задруге у свим парламентарним земљама, гдје живе Срби и Хрвати. У Србији и у Хрватској народни људи кроз народне скупштине разасуше кућу и очину у којој је народ пролазио заклоњен јединствен и богат, чуввајући и наслијеђујући над и славу будућијех кољена. Богу фала, нови црногорски „имовински законик“ велико је дјело реакције и реконструкције српскога народа. Оно што не бјеше када учинити парламентарна Србија, учинила је непарламентарна Црна Гора. Двапут је дакле у повијести Црна Гора закрилила дух српскога народа.

невјешто, уско, распадљиво, лице-мјерно. Па велики препородитељи народне књиге сађоше у гроб, не родивши ни један новијем кољеном, него осамљенијем каквијем класобером; неизвјестност и мртвило завла-даше књигом.

Карактеристична је ријеч Стојана Бошковића, да поред свију тих издања (Бранковијех пјесама) опет немамо књижевно-историјске студије о његовим пјесмама. *) И опет што каже, да се о њима „више усмено расправљало, или се писало с противничком тежњом.“ **) Тако далечина од народа рађа нехајством и незнањем, а незнање рађа презиром. ***) Немоћни да створимо с елементима народнијем и напљедством љуцке мудрости и слободе организам живи, симетрични, који би у књизи и у животу имао обиљежја нашег родства, постања и заједнице наше крви.

*) Стојан Бошковић — предговор шестоме издању пјесама Бранка Радичевића — Панчево — 1879, — стр. **.

***) Ibid.

Прочитали смо ономадне двије расправице о Бранку. У једној јадни пјесник умире задушен од немачкијех цитација (ствар штетна човјечјему здрављу) и у некаквој замршеној школској аргументацији о субјективизму објективизму лирике. Напошљетку дакако неопходна филолошка расправица, без које ми не можемо више ни јести, ни пити, ни снавати. У другој расправици показује се Бранко као пјесник без генија и без надахнућа, пјесник дјечице и нервознијех женица. Писац хвали Бранка а опет га убија, па да му понизи гениј (знијемо недужно и протодушно) спомиње три стиха Сима Милутиновића који почимљу:

Кликни вило, не умукла нигда,

Стреси грлом све сјајније звезде

и додаје: „Каква разлика по дубини осјећаја и мисли!“ Не знамо били Милутиновић био поруменио слушајући како га узвијеју изнад Бранка, али знамо да смо ми поруменили за њега и за нишче-ву „критику“.

а опет идеализовање и узвишење слободе и задруге дахом новог вијека и јевропскога друштва, ми падосмо у спољашност и родисмо лицемјерством, плод вјечнога погађања нашијех празнијех душа са моралном ведрином народа. И саблазнисмо га тако понизивши му самосвојна дјела у пјесми и у државној организацији. Рачунимо се дакле. Да је могућа статистика, нашло би се да су Вукове народне пјесме, у пркос свагдањему говорењу и слављењу, у пркос политичкој експлоатацији, готово непознате од наше интелигенције. *) Дубровачки пјесници не служише него да некриви одоцне књижевно јединство лудијем браћењем етимологије на њиховој основи, дубровачка повијест није ни главу помолила из аркивија републике, а већ облијећу око ње синови народа, да прогласе на четири стране свијета неспособност дубровачкијех државника и робовање републике, која не знаше сачувати слободу друкчије, него лукавством и новцем — ми, који, у данданашњи тако цијено купујемо ропство.

Па на пошљетку, немамо лите-ралне критике, нити је можемо имати. Јер је литерарна критика и кри-

*) Карактеристична је чињеница да нам једнако мањка критично пучко издање народнијех пјесама. Нико се није нашао у ово десет годишта „народнога препорођења“ да се лати толико нужнога дјела, нико. Сва је наша библиографија смјеса преријеткијех оригиналнијех дјела српскијех писаца и мноштва невјештијех пријевоза узетијех амо тамо без система, без критике, без користи. Издање Вуковијех дјела у Биограду показало је у првome почетку стидно нехајство или незнање уредника. Тако су дивне народне пјесме овај извор младости, јунаштва и надахнућа, што просјаче други народи, налик на прашине кодекс по манастирима, који сједоче за изумрли свијет! А сасвијем тијем свак говори о народнијем пјесмама и нико неће да други и промисли, да их није прочитао!

тични дух који је рађа, плод сталне, одсјечене, исконске цивилизације. А будући да смо ми у народу све уништили, оли барем настојали уништити, а оригинална и самостална створили нијесмо ништа, критику не можемо имати, јер је она пошљедња ријеч правога напретка. Критикати значи дати свачему мјесто и име у васиономе напретку, а то не може него онај коме је дата власт да то ради. Ми немамо мјеру, не можемо дакле ни мјерити. Ми живимо у контемплацији, а не у присподобљавању, живимо у фетицизму, који влада увијек друштвом задовољнијем идеалима средње руке. Тако се не ствара ништа, не нашљеђује се ништа, цјепидлачари се о стечевинама народнога генија, напокон не чита се ништа и дјела, с којима добри наши људи објавише величину српскога народа, туже се и плачу на осами као осјечени, обезглављени пањи. Критика је налик на сестанат, којијем се помоћи на лађама служе. Сред пучине мјере сестантом висину сунца, па далечином небескога видјела налазе и означају далечину залутане лађе од далеких крајева. Сунце је путнику недокучиво, а опет он води лађу у мирни затон. Критика је сестанат, сунце је највиши идеал човјечјега знања, идеал недокучив синовима човјечјим; крај куд бродимо јест она позитивна стечевина знања људскога, која свједочи за радњу и за гениј умрлијех, садашњијех и будућијех кољена. Јаох се нама не упремо ли поглед у онај недокучиви идеал! Служећи њему, узимљући, ми распуљиви путници, сваки дан нови извор снаге и знања у томе видјелу, који је далеко, далеко повише наших глава, а опет нам грије и весели душу, ствараћемо дјела човјечија, али одлична, — онолико колико можемо и колико смо дужни творити.

Јер нас заиста хвата силан страх у помисли да нас ниједан идеал не води ни на друштвеноме путу, ни у царству књиге. Ми оно уздисање сваке твари, које рађа толикијем дјелима, не познајемо и не слутимо. „Јер знамо“, викаше Апостол, „да сва твар уздише и тужи с нама до сад. А не само она, него и ми који новину духа имамо, и ми сами у себи уздишемо чекајући посињења и избављења тијелу својему“. *) Па од оно доба, за њима, (који говорише овако мало годишта послје васкрсенија Господинова, те носаше у души и у очима радост и просвијетљење „новине“ која препороди свијет) уздахнуше веома народи све до пошљедњијех крајева земаљских и родише у немиру и у чезнућу дјела достојна „новине“ коју примише. А ми? Гдје су нам идеали? Гдје нам је божанско уздисање? Гдје је она племенита туга за великим савршенијем, за самосвојношћу духа, која велича и народе мање од нас и забиљежи им име у књигу живота?

Означили смо дакле обиљежја модернога Србина. Овака је тканина нашега ума, оваквијем духом приступамо схватању народњега генија и управљању српскога друштва и српскога ума. И ево зашто модерни Србин тако тешко разумије Бранка и његову пјесму, ево зашто је Бранко феномен трајни, нераспадљиви, доиста знаменити у српскоме народу. Он се диже миран, у класичкој простоти, у дубокоме осјећању, у силној синтези народњега живота, какву није српски народ ни прије ни после створио. И опет другом, припрости Србин обраћа нам све мисли о стечевинама нашега напреднога знања. Самом елементарном силом ње-

*) Посл. Римљ. VIII, 22—23.

гове пјесме диже се као живи свједок самосвојне душе у народу, диже се против нас и свједочи за неограничену власт народа, власт која има створити отаџбину силну на особитој српској основи. Није само дакле феномен пјесничкога надахнућа, него је и класички свједок прости, али особите и генијалне цивилизације. А то је, рекосмо у почетку, особито обиљежје српскога народа. Пјесма му тумачи нарав, пјесмом хвата се за skut Божји, пјесма му пророкује будућност, казује му путе, прича му дивну повијест. Немојмо се чудити. „Дух дише гдје хоће“. У устима дјецe, у армонији пјесме, у тајинственој нарави, у свему што је чисто и богодано народи читају често објављење своје боље нарави, вишега обећања и вјечне истине. Тако исто у староме Мисиру није ни у храмовима невидљивога Бога, ни у пирамидама, нити је у очима сфинге читао богомољац утјешну истину васкрсенија из мртвијех, него у плавоме цвијету лота, који се на освитку отвара сунчаној слави.

(Свршетак првога дијела.)

О својење Бара.

Спјевао

Симо Поповић.

Х. Божја воља.

Диже црна турска војска,
Сваки своме оде крају;
За њима ће и Кнез брзо,
Нека добро похитају.

Само барски бег је оста';
Не ће старац у туђину;
Бар да умре на гроб старих,
Када у град не погину.

По наредби Господара
Повели су бега ома
У најбољу кућу барску,
Да почине ту — сирома!

Хај, несташне судбе игра!
Код дворова својих бјели'
Силан, богат — сад сирома
Да туђега крова жели.

Да под кровом старог Мата
Трудан, бједан отпочива;
Оног истог доброг старца,
Ког остави једва жива.

Замуку му једном иска' —
То разгњеви страшно бега;
„Псу је доста, што му с' баци!“
Викну слуге: „Удрите га!“

Су сто тешких дегенека
Крвава га посла дома,
У дом исти ови тихи
У сад сеједи бег сирома.

У одаји једној л'јепој
На миндерлук бег је сио;
На прси му глава пала,
У крупне се замислио.

Тужно ли је бег изгледа',
Црна слика грозног пада!
Ка у тјесном лав кавезу,
Ка' гариште оног града.

Вас у срму и у злато
Некада се бег од'јева'; —
Обрљано рухо сад му
Избуцано свуда з'јева.

Од Бојане на Суторман
Свак двораше бегу жеље;
Ко му арач до сад дава' —
Сад би да' му јаде веље.

О пасу му јошт је сабља;
И на лицу израз силе; —

Ал' је сила докле траје,
Ништа оне, што су биле.

Да л' размишља и бег о том,
Ил' божију укорава:
Зашт' човјеку прије смрти
Немоћи му познат дава.

Из мисала бег се трже,
Отворише с' лако врата;
Са наручјем чисте робе
Бег угледа старца Мата.

Полако се старац миче;
Стар, а сломљен још од тада,
Добро, што још земљом чепље,
Колико га уби јада.

„Били, беже,“ старац збори,
„Чисту робу преобука;
Изагњела ј' та на теби —
Знам, у граду ј' била мука...“

„Хвала старче, ти си добар,
Бог нека ти за то плати...“
Старац Мато задовољан
У одају своју с' врати.

Па пред сликом спаситеља
На кољена стар се спусти:
„Слава тебе, Свемогући!“
— Пун радости сад изусти.

„Осамдесет пуних љета
Сносио сам муке сваке,
Ал кад ово сад доживљех
Оне су ми слатке, лаке.

„Виђех силу у безвлашћу,
У убоштву раскошника,
Виђех данас укроћена
У мом дому мог крвника.

„Виђех срећу ненадану,
Да му врнем зло добријем;
Виђех сунце слободе нам,
Стар на њему да с' огријем.

О поживи, Боже благи,
Нашег Кнеза побједника!
Првих српских Господара
Данас славног нашљедника.

Надодај му руку моћну,
Куд год крене свуђ да стигне,
Ка Бар славни да све Српство
У слободе срећу дигне!“

Зла баба.

Слика из народнога живота.

1.

— Отац ви погину кад бјесте
ђеца. А сад!? Сад, кад сам ве подњи-
вила узалуд за мене, ни бриге ви!
Оћете да ви донесем воде и дрва,
да чистим кућу, да перем и варим.
Па и те јаде бих опростила, само
да оћете као остали! За работу ни-
јесте, међу људе не идете, — а већ
остарасте, — најбоље у манастир свама!
Доншмо ми је да се одијелим од вас,
па како ми бог да и оно мало мате-
ринства. А вама ће дати зле данке
кад бјежите од људи, од женидбе и
свакога добра — но су ви њеке
„крстатице“ полокале намет, те ве
обрлатиле као да су ве око верига
омотале па никад им из куће. Далеко
им пушта — ни! да их анатема! Нау-
диле себи и својој ђеци! — Него,
моја ђецо, жени се који, — тако ви
бог да, да ви мајка на врнике не
гледа. Темеља имате лијепи дијелак,
покућства доста, што сам на ове
четири нокта стекла, штедећи од уста
само да не гледате на туђе. Још ви
фали каква женица, која ће ово при-
чувати, јер ја више не могу. Доста
је један да се сад ожени, а мене
слушајте па ће кренути срећа као по
лоју. —

Овако кораше и нагоњаше мајка
своја три сина, да се жене и куће,

јер бијаху превалили по два до три крста. Згодни као виле а не бијаху ни празнови — само што су мало талагајни; а све за све мишљаху да виде мало свијета. Сваке осам дана гледаху да њеко долази а њеко одлази на течење, гледаху сваковрстну робу и храну што доношаху и шиљаху својим сиромашнијем кућама. Гледаху окићене кућице и пуне џепове, а у њиховој само оно што им је мати прикупила, а џепови чисти као суди чисте неђеље. Ово им бијаше јадно, па им зинуло срце за свијетом, — мислећи да тамо све колачи висе о драчама. С друге стране мајка им не даваше лијека, него да се ожене и вазда им пребациваше, да су неваљали и да су им „вјештице“ попиле памет. Ово се понављаше свакога јутра и вечера; докле им најпослије не додија.

Млађи чекаху што ће учињети најстарији, а овоме опет као да се сва тројица разштрајају по свијету а да оставе мајку самохрану, па најпослије окупи оба брата те ће почети:

— Лијепо видите, да се овако не може. Мати њешто погађе, а додија ни — ниђе ни неда ока отворити. Ако међу људима — „што сте ту стали, као да немате другога посла но да претресате свијет као жене“; — ако на работу — „Вала сте работници, а ја бих стара више израдила“. — Па нека што нас грди и бручи, но и свакога с ким сједнемо или ријечи проговоримо. Ето ономадне био сам на пазар и дошао с Пером Марка Јовова, — а она засу на мене сваке прегрђене јаде па осрамоти и Пера што ме води собом. Перо се нађе на муку па ми прибрекну, да је замучикам. Ја то учињех а она се разгоропади још више и најпослије рече да смо се опили и поче да вика: Јели кога, ево су се опили обојица,

па оће да се бију?! Били ово ђаволу на 'м пало што њој! — а и ви је богу фала знате исто као ја. Него да се брацки договоримо, што ћемо и како?

— Ми смо све до сад на тебе гледали — прифати средњи — па ми је баш мило што си задио разговор као најстарији. Срамота би била и бисмо остали за уклињ, кад би се ми прео тебе оженили — него се ти ожени а ми два ћемо трбувом за крувом. Припази ову старицу, док је жива, и ово наше; па те ни ми нећемо заборављати колико узмогнемо.

— Аја! нећемо тако! Ви оћете да мене осудите, да ми неда мати мира, а ви да идете слободно у свијет. Па још да се оженим и да доведем и утоним какву сиромашницу па да проклиње и мене и себе; — но ето нека се жени који од вас а од моје му стране просто и благословено! —

— Нећемо се дати ми наопако жевити мимо икога — додаде најмлађи но ви ништите што оћете а ја знам што ћу.

— А што ћеш ти? — запиташе га браћа.

— У свијет, а да што? Ево иду сваки дан ћеца па теку и шиљу те помажу кућу а ми смо се скаменили као нико.

— Па добро, а ми да идемо! — рекоше браћа — а матер?

— Она има на што да живи, па јој ми и не помагали.

Ту одлучише да иду и почеше се припремати. Мати им циљаше на што та спрема па све њешто гризаше устне деснама — и она се о јаду забавила. Мишљаше: — Овако ми је зло, а кад они пођу још горе. Ма ето — може му бит! имам докле сам ја жива доста, а њима што остане.

Цариграда — то бијаше уз веље по-сти. Дигоше се у цик зоре, а мајка им од другијех кокота, те умијеси крува и спреми им све за пут, да неби за јело трошили. Рођаци и пријатељи се окупили — кућа се душком напунила. Њеки плаче, њеки јецају и тјеше стару им мајку, а њеки дају писма и дарове да им понесу сино-вима, браћи и очевима. Све се узру-јало и узнемирило. Ђе-ђе би срио коју младу скоро доведену, која је предала писмо и њеколико пари су-кненијех чарапа за домаћина па не може од стида да плаче пред наро-дом, јер би јој се ко насмијао, да га је тобож ужељела; па бјежи улицом устежући и срце и очи, да им боље да маха кад стигне дома, ђе је нико до бога неће виђети.

Сунце за цијели лакат одскочи-ло; дође да се креће на крај мора, двије три помлађе жене дигле на гла-ву скрињу и још два бремена. Браћи се тешко растати од куће и прија-теља, па се са сузницем очима мотају кроз кућу, као да су њешто заборавили. Стари „баркариол“ Лука зви-јуче између два прста, вика што му грло доноси, шиље унучиће сваки час, иједи се и псује и најпослије кад виђе жене поче се још више дријети. „Барка“ стоји при самоме крају а стари Лука метнуо весло на палац — вошка по мало да се „барка“ не од-макне и вика: — Ајте, људи божији, што чините више; што плачете, као да је ко умрљо! Њеки шаливчи-на ће на то: — Да бог да ти на весло. — А он ће наставити као од шале: — А, мој синко, скупље су младе чаприце па су и милије богу. Путници се изгрлише са свијема а најпослије приступише мајци.

— Ајте с богом — рече им — и свуда ве пратиле моје сузе.

Тешко би свијема кад чуше ове посљедње ријечи из уста оне, која

треба да их благослови. Но не мога-ше ништа рећи, јер им падоше ове рије-чи на срце као сињи камен; па онако мучки се укрцаше у „барку.“ Стари Лука шијаје, а унучићи му се за-врнули до кољена и помажу му да је отисне. „Барка“ се мало по мало одаљиваше, а на пијеску једнако сто-ји плач жена и ђеце. Људи се почеше размицати по два три. Њеки им пре-бацују, што оставише саму мајку, а њеки опет њу грде — да је она свему крива с њезинога језика. Жене се окупиле једна око друге па све јед-нако ћеретају — отворила се цијела гупчија скуштина. Мужеви дози-вају, ђеца плачу, ништа не помаже — жене као жене, никад свршити.

Баба Јела врну се одмах дома, бојећи се да јој ко што не дигне из куће. Прегледа све, па кад виђе да је све у реду сједи на клупицу да се мало одмори. Кућа бјеше пуна свега; двије ленке набијене хаљина, окриће пуне, постеље чисте и доста застуте али узалуд бијаше све пуно и намјештено, кад пушта кућа изгледаше као каква празна јазбина, јер немаше никога у њој до саме бабе.

Сад тек виђе, што је без икога у кући. Виђе празнину у кући па и око срца, те јој потекоше двије круп-не сузе из гвозденијех очи, које јој иначе не оћаше видијети па макар плаћао за сваку по дукат. Омекша јој срце па поче пребирати и јадико-вати за својом ђецом; али никад да се пода, да их је она справила, но вазда једну те једну: — „вјештице“, „роге“ и „крстатике“ су ми кућу ископале.

Таман то премишљаше кад чу грају жена, у којој бијаше помије-шана жалост, кикот и вика. Изађе на прозорчић — не мога срцу одо-љети но засу као град из неба:

— А што сте се помамиле, ку-

кале! Што се кикоћете. — Мило ви је, је ли? што сте их справиле. Знам ве ја, знам, које сте ви! Изобличит' ћу ја вас пред цијелијем свијетом. Ви сте до сад справиле многе у свијет и пред манастир, па не могасте дочекати да ме саморану видите — зато се ви смијете сад, а прије се превијасте и претварасте, као да плачете. Зато сте и чекале да изгубите „барку“ с очи — изгубиле све, што ви је најмилије, — јер нијесте још вјеровале да ће поћи, је ли?

Кућа бабе Јеле бијаше на сами крај села. С једне стране села кршовито брдо, које својом остром главицом пријечаше зракама сунчаним да рано обасја бијеле кућице, које су се наслагале уз брдо, огледајући се у сиње море као лабудови. С друге стране пружио се мало пољице окићено лозом и смоквама, а са обје стране села таласале се стогодишње маслине, које су прилећуле селу као два зелена крила, те би рекао да ће бијело село шњима полећети у пучину што је пукла у недоглед. При самој пјени морској стојаше кућица бабе Јеле, па ни тица не могаше доћи а да је баба не види. Средње руке кућа, ограђена по старински са малијема прозорчићима да се једва можеш лактима наслонити. На једном од ових прозорчића стајаше баба Јела срамотећи жене. Жене осташе ту за час, као да их ко поли врелом водом; па зинуле у прозорчић као да очекују још што. Разабраше се мало — млађе утекоше а старије се почеше запиткивати: што је ово? Баба Јела једнако шклапоће. На то ће удовица покојњег Митра Ђурова — мало отресенија — запитати:

— А што ти је, коме то говориш?

— Још ти питаш је ли „крстатице“? а одолен ти могу видијети

крст под нос — прекрстила се у манисти лик!

— Што је ово за бога, могах ли ја без овога данас? Проговори која! — Не срамоти баба, што ти је данас?

— Да не срамотим?! Тебе је бог осрамотио и забиљежио.

Све жене и неотице погледаше Митровици под нос, па почеше у себе да се смију. Митровица опази то, па осу на другарице сваке јаде.

— А што се правдаш и иједиш кад нијеси? — проговори баба. — Видите ли да њој није жа' што је „крстатица“, но што сам је међу вама изобличила, па ће се од сад сваки уклањати од ње; а неће моћи ни онолико зла чињети селу као до сад.

— Нека јадна, нека — засуше жене на њу — међу нама нема тога лика, но присједи да се брука не бије.

— Душе ми, она је! Кад сам била лани под Бар то ми је рекла и Марија пророчица а и Костовић ми је исто тако говорио, кад је долазио у прошњу за уље.

Митровици се завезао језик па ни бијеле; а баба Јела одржала побједу, ма све више и јаче, док је не нагна да скочи као струњена, те загон у кућу. Жене скочише да је задрже, а баба Јела дофати маљугу па из куће у сусрет Митровици вичући: — Нећеш „рого“ прекрочити овога прага, док сам ја жива; — и загна се да је удари. Ова се дрмаше између жена, да се уфати у коштац с бабом; но баба Јела видећи да су је жене околиле и да је држе, пришума се, да је удари, али на злу срећу промаши и удари Перовицу по вр' главе. Обли је крв и паде колико је дуга и широка. Баба Јела кад виђе што учиње брже боље у кућу, па врата за собом затвори а опет на

прозорчић, па пружи језик још дуљи... Жене оставише Митровицу а дофатише Перовицу. Једна јој крпом чисти крв, друга тере слијепе очи, трећа трчи по воду и оцат, а четврта трчи по некакве капљице, а неке ни саме не знају куд трче, и што траже. Скупи се цијело село, да виде што би. Људи се чуде и муче а жене плачу, бију се у прси и гребу се. Сваки пита, што би? Ко је удари? Жене ка' жене; кад питаш једну а оне заспу све као из вреће. Перовица се залијек освијести. Дофатише је и понијеше дома. Баба Јела се мало препала, али никад да огладни нити јој се уморише вилице а бијаше јој и језик ласније пружати, јер није зуба колико ни на длан.

Сваки се разишао по ручкова само кад-кад протрчи по које дијете испод прозорчића бабина и исплази језик пут бабе Јеле, па онда учини: трррр. Само баби Јели и у Перовица кући не на 'м пада ниједна на ручак, но се смели. Ђеца и сусјетке се окупиле око постеље — на којој би могли лећи четворица да се ни лактовима не дотакну. Ђеца кукају за матером, а жене приносе свакакве понуде и љекарије; само Перовичина свекрва, баба Кате забавила се њешто на огњишту; — срећом је Перо отишао у свијет, а да не! и он би данас жље мислио. Баба Кате се шћућурила код огња а пред њом чаша воде, коју у три пута прекрсти десном руком, а лијевом узе ожег и разјари огањ; за тим узе штипавице и поче мећати повише угљеве у воду говорећи:

— Ако нијеси од урока ти стани, а ако си ти пани у дубинске дубине, у даљинске даљине; ће кокота не поје, ће вола не бучи и т. д. и т. д.

Пошто утопи седам угљева, препаде се јер виђе, да само три пли-

вају на воду. Нико је више не могаше увјерити, да није урок. Принесе снави чашу, која у три пута сркну; за тим се врну одма на огњиште, баца угљеве у огањ а воду просу на четири краја огњишта. Забринута опет се врати код болеснице ћутећи као да су јој се завезале. Све виђеше злу биљегу, па се скаменише. Траја тишина колико би жив момак пошао ће би могао дозвати, тада поче баба Кате:

— Добро збори баба Јела, да има „вјештица“ и друге злије душа, да су проклете! Него има ли која траве од сретања?

— Имам ја мало — одговори Ивовица.

— А ко је бра'? и кад?

— Ја, у међуднице.

— Она се и бере у међуднице, али треба да је убере каква постарија жена, па да се срете и претече свака зла срећа. — Пропита све; посла се селу, али није не мога наћи; нема куд-камо но посла једно дијете код бабе Јеле.

Баба Јела се разведри кад чу што јој дијете рече и даде му један замотуљак траве, што висаше пред инконом, те извади из заклетата од скриње још један, те одвоји четвртину траве од „русаља“ па му рече:

— Немој то изгубити но понеси баби и реци јој, да ништа неће помоћи ако ту буде она „крстатица“.

Баба Кате употријеби сву своју вјештину, да излијечи снаву, али узалуд. Послије неколико дана чу баба Јела, враћајући се с воде, кукање и лелек. Придаде ногама да види што се догодило, кад ли онамо Перовица изпијенула.

— Знала сам ја — рече баба — да ће и њој главе доћи она „рога“. — Али је понаде мртвачка пот, бојећи се суда и тамнице. Тада би оној „вјештици“ срце порасло од радости

— мишљаше у себе. Но су главари били забранили, да се о томе говори, да суд не дозна, јер ће по обичају народноме народни суд и ову крв судити кад Перо дома дође.

По уре далеко од села С. на десној му уздиже се мала висоровањ начичкана маслинама, лозом и смоквом а из сред тога зеленила вири манастир П. — најбогатији у цијеломе Приморју. Са три стране ова мала равница нагиње се и спушта тако, да манастир остаје на поглед; а с четврте стране уздиже се стрмо брдо, с кога се шума спушта све до манастира. При самој цркви св. Николе ограђено је гробље зидом, које бијаше данас пуно пунцато народа мушкога и женскога. Жене се окупиле у гомилу па плачу и наричу за Перовицом а по неколико их одвојило се и раштркало по рака својих милих, да натопе сузама вјечну лим кућу и баце који струе румарина. На другој страни посиједали људи а у зачеље стари калуђер Василије. Донесоше свјећице а калуђер благослови кољиво, вино и ракију, пољуби свјећицу па довати шаку шенице и сагна је чашицом вина, а остали му сљедоваше. Неко пије вина а неко ракије, ма вишина вина, јер обично сваки при оваквијем догађајима заложити што гођ дома. Пошто се обредише неколико пута, дође ред и на жене. До сад плакаху, али сад кад виђеше да је и на њих дошао ред, да пијуцну по коју, ражали им се и почеше из свега гласа нарицати а још кад им се придружише и оне што бјеху раштркане. Ту бијаше много и извањскије жена, зато служитељи шћаху да њих најприје почасте. Међу њима се десила и баба Јела, која кад виђе да је свака чаша прескаче сјекну као помамна па поче да грди и заинати се да не пије. Узалуд је жене мираху а она све

више, док се не окупише и људи распитиваху, мучикаху их — учиње се вардања, и у мало што бабу Јелу не изагнаше с покајања, и шћаху да неби бабе Кате, која вјероваше у њезине „вјештице“ — а особито од онда кад јој посла траве са оном поруком. А баба Кате бијаше добра душа, да је боље не би нашао у накрет земље, па је сваки штоваше и вољаше као да му је мајка. А баба Кате и баба Јела бијашу двије старе пријатељице, које се миловаху још од шаке ђетинства — а и удале су се истије месојеђа, па и остале исте године удовице.

Пани ови несрећни случај није могао то пријатељство да прекине; баба Кате је вјеровала, да су вјештице криве а не баба Јела овој несрећи. Томе се баба Јела најбоље ту увјерила; а до тада је све друкчије мислила; зато је и послуша одма кад јој рече, да прекине вику. Замуна, али јој запе око за Крста Јовова, који се напињаше из петнијех жила, да је ишћерају. Овај бијаше род Митровици, па иједак на бабу Јелу, шћаше да јој се освети. Баба Јела видије лијепо зашто је тако напада, и шћаше да му проговори коју крупну, али се стрпље и закле се, да ће му се осветити у истијем опанцима.

Погреб се сврши, а покајнице разиђоше, само остаде баба Јела да пита калуђера, кад ће моћи служити летурђију за покојнике јој, па и да му се пожали како би јој лакше било на срцу. То бијаше једини њезин пријатељ послѣ бабе Кате, који јој све одобраваше, знајући да она мијеси најљенше и највише проскуре а најчешће даје летурђије и прекађује гробове ће су јој стари закопани. Кад се договорише, баба Јела полако дома. Таман дошла на пијесак, који раздваја пољице испод села

од мора, кад ли пред њом Митровица виједром на глави да донесе воде. Баба Јела потрча да јој прође по десној, но се Митровица упашчила, па је не, пушташе, докле тако дођоше при крају. Баба се затрчи и угази у море а Митровица пође још дубље и обиколи бабу не давши јој десну. Ова јој се тада обрну и поче да је срамоти, па пође дома мокра као патка.

4.

Једнога јесењега дана узбуркало се море, валови се дижу као планине и заплускују кућу бабе Јеле, која се из темеља тресаше. „Баркаријол“ Лука није запамтио силнијега југа; па ни старци којима је до сто година. Изнад пучине морске уздигао се црни облак, којег кршаху муње и падаху у саму пучину. Њеколико ошмка се у поредило и узалуд их пресијецаху црнокорцима. У сред пучине морске показа се једна црна тачка, која се губљаше за њеколико између валова, те се опет уздизаше на врх вала. То бијаше „вапор“. Најприје га угледа баба Кате, јер јој бијаше писао Перо, да ће доћи дома, па жељно погледаше сузнијем очима на ону страну, куда јој и мисли лећаху. Чим угледа „вапор“ обрадова се и јави одма староме Луки, да пође за Пера. За час, па дозна цијело село, а у њему и баба Јела, којој мило за невољу бјеше, знајући да се је Перо свађао још у Цариграду са синовима јој око смрти женине му.

Сјутра дан, пошто се море мало утиша, отиде стари „баркаријол“ Лука, да доведе Пера. Перо дође дома намргођена лица, али опет не показиваше да је жалостан, јер би му се сваки наругао, да за женом тугује, па даваше вољу за невољу.

Пошто почину њеколико дана,

окупи цијело село и прочита писмо, које су му дали синови бабе Јеле, у коме они изјављују, да они не примају на себе крв покојне Перовице, но да се одличују од своје матере, која је и њих обезкућила, а моле и све своје браственике, да се поведу за њима и да се ње одреку. Баба Кате преклињала је сина, да то не износи, али он је нешће то послушати. Баба Јела кад ово чу, као да је стријела фршти из ведра неба. Стаде лити сузе што до тада није, и јадиковати за синовима, који су били кренули пут Калифорније, да су само од ње даље. Перо не шће да се свети женској страни; он је био задовољан казном, која је стигла.

Таман бјеху прошле отада двије године на Митров-дан, кад се баба Јела дигла у прве кокоте, да донесе воде. Сваки дан грабљаше да прије од икога подрани и срећу уграби, али тај дан уграби јој срећу „крстатица“. Врати се жалосна дома, кад ли при прагу један замотуљак, с којим се прошле вечери ђеца играху. Зла баба промисли да јој је „крстатица“ подметнула мађије, одскочи натраг, испаде јој суд и преврну се низ тарацу. Притрчаше сусједи у помоћ; али помоћи јој не могаху, већ послаше одма по калуђера, да је причести. И при посљедњем часу сјети се „крстатице“ — метнувши прст под нос — умрије.

Ђ. Равић.

Јутрења у манастиру Савини.

(Посвећено побратиму Србину свештенику
Лазару Дајичићу).

У савинском манастиру
На јутрењу звона звоне,
И Србину јасно зборе
Да се нада, да не клоне!

Милогласни сложни звуци
Кроз дубраву одјекују;
Љупки славуј и с њим шева
Из долине прижељују.

У тој светој хармонији,
У прољетном одисају,
Ој нађите лијек мени, —
Бокешкоме уздисају.

На јутрењу, на јутрењу!
Чуј како не звоно зове,
Ој у звуку оног звона —
Чуј молитву пјесме ове.

* * *

Из старинске књиге своје,
Венијамин, отац благи,
На јутрењу бога моли
Да сачува народ драги.

Ја му тихо одговарам
И налазим светог мира —
Како би ми лака била
Земља овог манастира!

* * *

На јутрењу ој радости!
Ту је негда витез био,
Ту је мачем крвавијем
Причестит се долазио!

Хај, ту су се орли српски
Живим богом заклињали;
Српско благо и завјете
На аманет остављали.

Крст пречасни позлаћени
Калуђери уздизаху,
А за златном, за слободом —
Српски борци уздизаху!

* * *

Ах како ми јутрос бива,
Кад се топло молим богу:
Дај ми боже да слободно
„Ја сам Србин“ — рећи могу.

Владимир Тројановић.

Грађа за историју Васојевића.

II.

Иза народног предања долазе на ред стварни споменици: писмени документи, плоче надгробне и натписи на њима, старе грађевине и т. д. Што се тиче писмених споменика, о њима не може бити ту ни ријечи, због тога што мач и огањ уништавали су све до темеља, тако да људи избјегаваху само голем душом од погибелји. Нема овђе ни стећака, као што има њих мноштво по другим предјелима Црне Горе: око Подгорице и Никшића, у Бањанима, у Дробњацима и т. д. Кажују да се је Васо населио најпрво у Лијевој Ријеци на Ножици. То је један ниски и доста равни бријег при дну високих планина, између Лијеве Ријеке, која долази испод пл. Птича и Ковачицког потока. Ту има трагова старе куће, у којој се, по народном причању, настанио Васо; али то је на поглед најобочнија кућица. Тамо исто има трагова још некакве грађевине, за коју се прича, да је био манастир, из којег калуђери приморани били су уклонити се због зулума са стране Братоножића. Ту се види и једна стара црквина.

На другој страни Ковачицког потока на Бојином врху такођер била је некаква кула. Њешто је било и на Лопатама. Ето све што има старога, и то све је тако нијемо, да се ништа не може докучити од споменика, као и од планина, које од памтивијека гледају на све што се збивало у њиховој околини, али ништа никоме не повједају.

У Нахији, куд се раселише Васојевићи у доцније доба, такођер има погдјешто од старине.

Изнад р. Градишњице кажују да је био некакав град и виде се остаци старе кадрме, али по моме мишљењу то је ништа друго, но крупна пржина (пиљак), сталожена током воде и с временом покривена земљом. Па и тешко је представити, да би то могао бити град, кад тамо нема средстава за живљење због великих сњегова и у опште сурове природе, и ако близу одамак има лијенијех долина и питома равањ Хаса. По селу забрђу растушено је старо гробовље, за које се каже, да је латинско. Један гроб стоји таман близу куће Бакића: то је просто плоча, урасла у земљу без

икаких спољних знакова. Још мало навише на једном бријегу остатци њекакве грађевине зову се *латинска* или *Зековића кула*, коју још знаду људи, кад у њу загоњаше стоку; али чија је она била и од којег времена, то се не зна. Близу Андријевце на Радуновцу њекад било је старо гробље, такође не зна се чије; али оно је већ одавно преорано и сада нема на њем ни камичка. Има стара црквина у Божићима, гдје је сад божицко гробље ново, помијешано са старим; тако исто у Кошутићима постоји још темељ старе цркве, за коју се прича, да је била латинска (по моме мњењу православна); а на супрот преко р. Перућице на бријегу мјесто се зове *малаштир*, и људи памте кад је још постојала црква православна. И за њу се ништа не зна. Под Вељим Кршем изнад Божића има много *мрамора* (надгробно камење), и кад се ради земља, налазе се кости човјечије. То је гробље *маџура*, који су изгинули у боју с Васојевићима, кад су овизи тамо дошли. Мало даље навише лежи један крш чудновате форме су двије рупе при једном крају.

Има и још више оваквијех споменика; али они ништа нам не зборе за Васојевиће, као што и нека географска имена: Царине и Царинска-ријека, Краље (село) и Краљинштица“ (изговара се Краштица,) Коњухе, гдје је била по предању ергела Немањића. Ова имена напомињу српску државу, кад је она била на врхунцу своје моћи и славе; и то је потпуно вјероватно, јербо се ту близу налазе Ђурђеви Ступови, грађевина брата Немање Првослава и с временом средиште једне од првијех епископија; — тамо исто налази се и Будимље, за њеко вријеме престоница Стевана Дечанског; близу су Пећ и Дечани. Али и то све за историју Васојевића не помаже. О њима се може дознати прије свега у онијем предјелима, из којијех су они дошли, а то су: Стара Србија, Босна и Ерцеговина, које за нас нијесу приступне.

У том је погледу врло важна за нас биљешка вриједног г. В. Вулетића-Вукасовића у „Новој Зети“ (Н-ро VIII, стр. 305), у којем он наводи један споменик (стећак) из Фочанског кадилука са именом кнеза Васојевићког Арађије, жившег у вријеме Сандана, другчије Сандаља-Хранића, сина Владана Хранића, бившег у косовској битци, а стрица ерцега Шћепана (1421 г.)

„Ово је довољно — закључ ва из тога

г. Вукасовић — да се докаже, да су се Васојевићи доселили из фочанског околиша“

С овијем подудару у нешто и народно предање, по којему Васојевићи путоваху преко Босне, па чак и преко Далмације, гдје су за њеко вријеме и стајали.

У предању свију црногорских племена једнако налазимо то, да ниједно од њих није дошло до својег потоњег краја управ, него се свако заустављало на друга различита мјеста. Главни правац био је пут запада или сјеверо-запада (за Стару Србију) под заштиту христијанске тада Јевропе, Угарске краљевине или Млетачке републике. Њеки управ од Косова су дошли у Далмацију и тамо се населили; а други су ишли отуд границом на југ, у неприступну и још непокорену Турцима Црну Гору. Наравно да тако су ишли и Васојевићи; али ако су они били Фочани, зашто нијесу остали у комшилuku своје отачбине, као што чине сви ускоци, него отишли тако далеко, чак под Ком, при том у они предјео, који је таде био ближе Турцима? Ниједно племе у Црној Гори, којему је била матица у Босни или Херцеговини није отишло на исток Црне Горе, него свако на југ и запад. У овом покрету Васојевића пут истока види се особита њихова тежња тамо, а не на какво друго мјесто. И то се да објаснили смо њиховом тежњом бити ближе њиховој старој отаџбини у Старој Србији.

Та је тежња у овом племену остала за увијек; па с тог тек се започеше множити у Лијевој Ријечи, они се селе опет у том правцу, још више се приближавају својој старој отаџбини, не гледећи на Турке, који тамо владаше, а никад не иду ни на југ, ни на запад без једнога, који је отишао у Црмницу (у село Дуницу род Ђуровића); али и то се не може примити за фактичну истину.

Морамо примјетити, да народ често заборавља и брка подробности; неке поједине факте измишљава и нагађа по каквој прилици, по имену личном или географском; али у главном народно предање и његове тежње могу служити доста сигурним оснoвом за историју. На пр. Стефан Васојевић, о којем се цјева у његовом племену, није мого бити у косовском боју, због тога што су се Васојевићи населили под Ком после Косова; али, ако је онај надпис, који цитира г. Вукасовић, добро преписан и прочитан, тада у почетку XV в. кнез Васојевић био је у Фочи; па зашто није мого бити у

том боју његов ђед или који други од његова племена, још кад они нијесу кренули из отаџбине? Овај спомен могао се задржати у народној памети, само су побркана вријеме и мјесто. Премда пјесму о Стефану Васојевићу ми држимо за производ новијег времена, и она је чисто имитација пјесми о Стефану Мусићу.

Ми не пишемо историју Васојевића, него купимо само грађу за историју, и е тога купимо све, што се прича и што се пише о њима, не изузимајући и неке фантастичне производе, као што је Екарова прича; али оно, што је доставио г. Вукасовић представља такву важност, да смо морали на томе више се зауставити. Онај натпис — и опет додајемо: ако је правилно преписан и добро протумачен — даје нам тврди темељ и излазну тачку за историју Васојевића. Из њега ми видимо: 1., да је род Васојевића постајао још раније, но су они дошли под Ком и да њихове родоначелнике треба тражити гдје индје; и 2., да је једном штацијом у њиховом путовању била Фоча, и то је било у почетку XV в., дакле брзо послјје косовске битке; али да би Фоча била њихова колијевка, за то треба више доказа. Узгред морамо казати о Ераковићима и Раичевићима. Да су они прошли преко Столачког вадлука, то доста свједочи наведени г. Вукасовићем натпис једне плоче нађене тамо, на којој стоји име Радосава Хераковића. Али и то показује само штацију, преко које су они ишли, и мислимо много раније но 1525 г.; тамо је један дио и остао; као што су и Раичевићи могли остати у Габели.

Сами Ераковићи и Раичевићи причају, да су они дошли у Иванбегово доба, као што и остала племена, а родом да су они из Зенице у Босни, оклен су дошли под Травник и тамо су стојали неко вријеме. Нека то буде нагађање, али без важних доказа због горе наведених узрока ми не можемо одбити и народно предање.

Сад ћемо продужити о Васојевићима по народном предању, због тога што другог извора ми и немамо.

Населивши се на Ножици (у Лијевој р.), они су имали у комшидуку с једне стране племена Братоножића и Куча; с друге Ровчане и Морачане.

У колико је ова општина била слаба у почетку, види се из тога што она није била у стању доћи до природне границе до р. Мораче на западу спрема Ровчана и до р. Сјевернице на сјеверу спрема Мора-

чана; ни педи није могла одузети од планине Вјетерника, који вас припада Братоножићима; а ови послједњи још су узнемиривали њих и у Лијевој р. и уништише њима манастир, расћеравши калуђере. С временом, кад су се намножили, Васојевићи кренули су пут р. Таре и Кома, не за стално живљење, него само да катуне, и гдје је било доста простора.

По свему географском и природном положају Лијева р. представља једно од најусамљенијех мјесташца и најудаљенијех од великих политичних центара, који су били тада у рукама Турака.

Уклањајући се пред својима јакима сусједима, Васојевићи пребиваху до неког времена у пуној неизвјестности и не плаћаху никоме никаква данка. Али прознаше и за њих Турци, и то мора бити преко Куча и Братоножића, који су били већ подплатни Турцима.

Народно предање кажује да једанпут Кучи наведоше на њих Турке. Нападај је био толико изненадан и жесток, да становници нијесу били у стању ништа учинити, до бјежати, куд који може. Тада је све било похарано и спаљено, тако да за неколико година „није се налагала ватра на огњиште.“ Тада се неколико фамилија исприто са свијем из Лијеве Ријеке, у том крајини у Дробњаке, а Бојићи у Горњу Морачу. Гдје они постоје и сада. О овом догађају није се сачувала пјесма, а само прича без икаквијех подробности, из чега се види да је то било веома давно.

Други нападај Турака био је у много доцније доба, и о њему се сачувала пјесма, по којој се може приближно одредити вријеме, а тако исто у њој потанко разложене све околности и именована лица, учествоваша у битци с Турцима.

Ево како је то било.

Војвода братоножићки Пејо Станојевић, којегача кћи са другијема ђевојкама била је одведена у Стамбол у султанов харем, оде код султана, код свог зета, и овијема ријечима обтужује Васојевиће:

„Султан царе, огријано сунце,
Ја сам доша' к тебе од невоље,
Од зулума од Васојевића,
Што но мени зулум учињеште:
Царске цаде нама прекидоше;
Сваку срећу нама одузеше,
Одузеше воду на Ножицу;
Узеше ни зелене планине,
Кад ни дође вакат од планине,
На планину ми не издижемо“.

На ове султан шаље ферман у Скадар, а на руке шаши Бушатлији, да он скупи

цијелу Арбанију и пошље њу на Васојевиће. Бушатлија од своје стране пише писма у Пећ Мустај-паши Махмудбеговићу, који подиже сву подчињену њему Арбанију од Призрена до Гусиња, а пред војском иде „црни Арапине“. Састанак војске био је на Гусињу; оклен заједно са Шабанагићем гусињским кренуше преко долине р. Врмоше на Широкар, па преко мокре долине у р. Верушу, гдје већ почињу васојевићки пашњаци и ливаде. Ту су они учинили логор, и главни војсковођа Мустај-паша пише писмо на Лопате (у Лијевој р.) попу Ракетићу:

„Како књигу на рукама примиш,
Покупи ми од земље главаре
И доводи мене на предају.
Па покупи дванајет ђевојака
Од добрије кућа и оцака
За мојије дванајет пашајлија.
И доведи Брајотића Мару,
Да је љуби црни Арапине;
А мене ћеш младу попадију,
Попадију пона Ракетића,
Да је паша по чадору љуби.“

Поп сазива главаре на скупштину, који њему одговарају:

„А Бога ни, попе Ракетићу!
Сви смо ради часно погинути,
Но Турчину раја постанути;
Раја турска никад били нисмо.
Но му пиши лист књигу бијелу,
Нека иде нама на мејдану;
Па што коме Бог и срећа дадне!“

На овакви одговор кренуше Турци и ударише с три банде и, не наилазећи на никакав отпор, све попалише и порушише, а на свршетку уљегоше као у стан у цркву, и сташе ту изван сваке бригае. У то поп Ракетић, Вук Брајотић и Вук Вујичић ударише на њих с три банде. Турци побјегну пут Веруше; а Васојевићи почну њих сјећи у сугитг. Вук Брајотић посјече црног Арапина; а В. Вујичић Махмудбеговића, приговарајући њему: „Сад ти љуби младу попадију.“

Ту је погинуло 12 пашајлија и посјечено до 650 турскијех глава; а Васојевићима погинуло је 74 мртвијех и толико рањено.

Битка се је ова догодила на Лесендров-дан (30 августа); па с тога саградише нову цркву у име св. Лесендра на мјесто пређашње, која је била у име Спасова-дне и коју су без сумње тада изгорјели Турци (у пјесми се о томе не збори). Од тог времена Турци више никад не долазише у Лијеву Ријеку.

У другој пјесми Вук Брајотић дола-

зи, као савременик кучког војводе Лала; а по кучком предењу Лале, по смрти свог оца Дрекала изабран за војводу, примио је буздован, као атрибут своје власти, на скупштини при састанку р. Мораче и Мале р. из руку братоножићког војводе Пеја Станојева, чијом се кћером посље и оженио. А Лала овога спомиње Марино Болица, писавши своје дјело 1614 г.; *) дакле сад ми знамо и годину кад је то могло бити.

У истом дјелу М. Болице има и још нешто односно овог догађаја. Ми читамо у њему, да 1613 г. из Цариграда послат је био Арслан-паша са седам санџака од Призрена, Пећи, Дукађина, di Charaghnich(?), Ђљбасана, Задриље и Скадра да покори горска племена. Скупив 50.000, а по другијем 60.000 војске из различитијех мјеста, чак и из Црне Горе(?), он је кренуо противу Климената; али ништа није могао учинити.

Посље тога, скупивши у Подгорици цијелу армију, „кренуо је но да похара једно васојевицко село, које се састоји из 85 кућа; тамо он није ништа учинио, само што је уфатио 60 душа ђеце и жена, који су се спасавали у другијем сусједнијем селима. Мушки, не оставивши тога без освете за своје село, на повратном његовом путу, у Подгорици, нападувши на задњи дио војске, убише 30 људи и плијенише 30 коња.“

По свој прилици то је један исти догађај, о којем се прича по различитим изворима и с различитог гледишта.

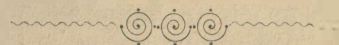
По причи Болице то је ишло од Подгорице преко Братоножића, који су се свађали с Васојевићима; а по пјесми — од Гусиња, дакле пошто се турска војска без икакве користи враћала из Климената.

У обијема причама има разлике, а има и сродства; али у ствари обје су сагласне у томе, да Турци нијесу могли учинити ништа Васојевићима и да су се вратили с губитком натраг.

Сад ми стојимо већ на темељу историјеском.

П. Ровински.

*) „Relatione et descrizione del sangiacato di Scutari“ etc. Venezia 1614.

Пјесник и тице.

Приказано поштованом пријатељу Ј. Сундечићу.

Замео је снијег густи,
Осула се сн'јежна груди;
Гдје би негда бр'јег зелени —
Оголио камен свуда.

Гдје је некад жубор живи
Поточића лако брујо —,
Љубећ' мило горско цв'јеће,
Дебеломе мору струјб;

Сад Мосури крупна леда
Бистром току на пут стају:
„Стани водо — наша га је!..“
И собом је затрпају.

Он'јемила шума, лузи,
Бездушна их студен шину...,
Лисје жуто котрља се —
Оде... оде у пращину!

Једва које бл'једо перце
Што с' по врсим' шибља тресе,
Као да би рећи хтјело,
„Збогом св'јете... умире се!“

Тичиј' цвркут умучао
О њима се дича л'јепи...
Свака хита своје куту
Да с' огрије и окр'јепи.

До час прхну, разаспу се,
Обидују плодне стране —
Е да им је пиће нешто,
Да с' одрже и преране.

Сумрак ту је — ноћ се кучи...
Враћају се знаним крајем;
Пјесник стао — па их тјеша,
Своје лире уздисајем...

„Не клоните, тице мале,
Не плаш'те се љуте студи —,
Издржите... прољетна ће
Опет зора да заруди.

„Опе' ће те по шумица
Начичкати зелен-гране,
Жубор вода зачињаће
Ваше пјесме одабране.

„Опе' ће вас љупко мазит'
Бујног цв'јећа миомири —,
Опе' ће вам звучно тект...
Рано јутро са зефири.

„Кб некада!.. опе' ће те
Прелетати по свемиру,
Разгаљиват' срце, душу,
Чобаници и пастиру.

„Опе' ће те сунце гледат'
Да се на вас слатко см'јениш;
Издржите цичу сада —
Срећа ће вам да посп'јениш.

„Не дајте се!.. над вама си
Свакад иста нада вија;
С прољећа ће доранит' вам
Китан в'јенац чаролија.

„Сумор вам је кратка в'јека,
Ви сте сретне док вас траје;
Наком туче и олује...
Свака зора ведрија је.

„То је часак из живота,
Пошалица кушње само;
Ви цврчите... ви велите:
„Вај! ми нешто друго знамо!

„Вај! та знамо; ипак хвала
Што нам дајеш снаге нове;
Утјеха нам добро дође,
Са дна душе пјесникове.

„Ти нас бодриш, ти нас љубиш,
Познаници ми смо давни...
Знаш, кад гуслар запоп'јева
Народ српски — народ славни?

„Што му слава, прошлост што му,
Што вјеков'ма тешки ланци...
Силне борбе и прегнућа —
Па ратови и устанци.

„Е па оне живе жеље...
Те их вјечно Србин снови;
О слободи... о напретку...
С којим' би се да целива!

„Све то нам је нешто своје,
Што нам тугу, сумор ствара;
Ал' ни једно маха нема...
Јер их нада заговара!

„И та нада дивно сија —
Баш кб зраци сунца жива...
Ил' кб бисер спрам мјесеца,
Кад га талас запљускива.

„Још мирише кб душица
Гдје с' љубавни крше боли... ,

Ил' утјеха благодатна
Кад се Србин Богу моли...

„Богу моли — патње блажи —
А *нада* му срећом креће;
И док тако! — докончати
Никад не ће — никад не ће!

„Брачком слогом — свјешћу рода,
Издржаће свјета трење;
Све се мјена! — *дошрајаће*
И Србинства *искушење!*!“

Саво Ст. Рачета.

Устришци с новинарског стола.

II. Наши новинари.

Неки стари филозоф рекао је, да је господин Бог врло мудро урадио, што је све велике ријеке навратио покрај великих градова. Тако би се сад могло казати, да су Срби ове, косовске, гд живе, били врло мудри, што су све своје велике вароши, своја средишта народна, морална и политична, подигли покрај књижевних листова: Нови Сад покрај „Јавора“, Сарајево покрај „Босанске Виле“, Биоград покрај „Кола“ и Цетиње покрај „Нове Зете“.

Не замјери овој лакрдији, мој драги Лазо. Сама ми се наметнула. Пишући о нашој новинарској књижевности, ја не знам како би паметно започео, пошто у њој влада мудрост оног старог славног филозофа.

Одиста ми имамо ове године четири ваљана књижевна листа на четири згодна мјеста. Још би требао барем један у Задру и један у Загребу — (док не освојимо Стару Србију и Македонију) — по захтјеву наше српске демократско-федералистичне нарави. Али ја не жалим, што их нема, или ти што их је нестало. Прије свега ја нијесам ни демократ, ни федералиста, мислим по оној нашој дивљој српској нарави, него држим, да се добар лист и лијепа књига могу читати, и ако није штампана у мом мјесту, и ако дотични писци и уредници нијесу моји сусједи. По томе не жалим задарског „Вука“, јер због слабог одзива писаца и читаоца није био прави вук, ни књижевни, ни горски. Вук треба да буде вук — да мијења длагу, али *ћуд* никако. Загребачки „Забавник“ већ и тако није

никога забављао, него само слагаре у штампарији.

Ја мислим дакле, да ми имамо четири добро уређена књижевна листа, на четири згодна мјеста. Уз ове имамо толика друга периодична издања: и „Просвјету“ на Цетињу, и „Љетопис“ у Новом Саду; па у Биограду: „Отачбину“, издања Ученог Друштва, Краљевске Академије и Чупићеве задужбине. Читања, душевне хране баш доста, таман да имамо још толико читаоца, колико их у истину има.

Све лијепо, како се мени чини, али баш с тога неће издобрити. Није српски.

Требало би, да у Новом Саду покрај „Јавора“ излази „Стражилово“ и да оба два листа у један мах пану и пропану. То би било српски. Требало би у Србији десет књижевних листова, бар од кад је објављен нови устав, најлибералнији у Европи, и да сви заједно послуже мјесец дана престану. И то би било српски.

Ја се сјећам, да су у Бечу, за мога боравка отрагу неколико година, у исто доба излазила три српска илустрована листа. Заборавио сам имена листова, али нијесам њихових уредника: први је био Стеван Ђурчић, потоњи уредник службених „Српских Новина“, други Тодор Стефановић Виновоки, трећи Капамација, некад трговац, који је у књижевности мислио наћи своју бољу срећу.

Нијесмо ли ми Срби даровити, плодни и предузетни? У Бечу, гдје има милион њемачких становника (не узимљем у рачун једну стотину хиљада Чеха и осталих Славена, јер су подложни култури њемачкој), који сви читају новине, гдје свака имућнија кућа држи по један илустровани лист, у том великом Бечу, тек на годину двије ли прије тог српског раскошја покренут је један њемачки илустровани лист. Недотупавни Нијемци размишљали су, да ли имају књижевника и умјетника, да ли имају *имена*, којијем би могли ступити на јавност и упустити се у утакмицу са другим листовима; измјерили су све прилике и пуштили су свој лист у свијет, који се до дана данашњег уздржао. Даровити Срби иду у књижевност и новинарство као грлом у јагоде и пролазе као што пролазе. Сва три илустрована српска листа на брзо су пропала, а послуже неколико година Арса Пајевић у Новом Саду кушао је, мучио се са „Илустрованијем Новинама“, које су одиста формом и садржином добре биле, па их

најпослије обуставио ради слабог одзива публике.

Имамо „Невен — Чика Јовин лист“ за дјецу, у Новом Саду. Његов уредник Змај Јован Јовановић признат је као најбољи пјесник, а популаран је, за чудо, у свему Српству, као икакав његов друг у пјесништву до сада. Ни с тога, ни ради овога мога посла, не би било умјесно, да о његовијем пјесмама говорим. Али изрећи ћу своје мнијење, да би таког једног пјесника и писца за дјецу тешко нашли у којој му драго туђој књижевности, који би, као он, осјећао љубав к дјецу и знао је изразити, који би онако знао погађати у њежна дјечија срца. По томе један лист за дјецу, такога књижевника, могао би бити довољан за сву нашу младу Србадију. Само један лист дјечији има Италија, која рачуна на десетине милиона становника и простире свој културни уплив на обале јадранског и средиземног мора, па и у далеку Америку. Ипак, осим „Голуба“ у Сомбору, покренуто је „Дјаче“ у Србији и завладала је права манија за дјечију књижевност, која ће свршити онако, као што свршава свако српско одушевљење. *Excreto crede Roberto.*

У Биограду основали су најпредвак „Краљевску Академију“ за свога политичког царовања супрот старог, познатог, у народу виђеног „Српског Ученог Друштва“. Ја се чудим, како радикали, који су на влади и имају већину у земљи за собом, још нијесу основали једну радикалну академију, супрот обадвију постојећих. И то би било српски!...

Повукао сам ово неколико прта о нашијем белетристичнијем листовима, о нашој такозваној „забавној и поучној“ књижевности, како би исте примјере примјенио на наше политичне новине. То ми је нужно било, јер свој прави задатак не могу потпуно извршити ради многијех обзира и ради оскудице података. Није лако говорити о политичнијем листовима а не говорити о њиховој политици, о њиховом програму и раду. Није лако спомињати по имену новине и новинаре, а не таћи у многе осјетљиве жике.

При томе ми немамо статистике, која би нам показала постанак и живот свијех српскијех новина. Ко ће знати колико их је никло и у клици увенуло? Ко ће измјерити, колико је који лист зла и добра учинио?

По нашијем књижевнијем листовима

можемо створити закључак о политичнијем. Ако је толико књижевнијех листова немишљено покретано и лудо пропало, колико ли их је политичнијех тако жалосно прошло? Ако се лакоумно започимљу и остављају „забавни и поучни“ листови, за које се хоће прилично спремнијех уредника и помоћника, како се поступало у овој другој врсти новинарске књижевности, за коју не треба никакве приправе, како се у нас мисли, него само пера и пуне хартије?

Већ је изван пријепора стављен велики просвјетни задатак новинарства. За то признање није ми било потребито позивати се на два најсјајнија имена овога вијека, као на свједоке. Ако поједини новинари басају, ако се у многим гнијезду „културтрегерске“ штампе излијеже по који такозвани „револвер-журналист“, то не побија цијене штампи. Изузетак не обара правила. Што је ту скоро рекао Бизмарк у њемачкој скупштини, да су новине само „штампарске црне мрље“, то још ништа не значи, јер он исти служи се новинама, а често је узимао перо у руке, да напише чланак за новине.

Баш ове године у Паризу је, покрај изложбе и стогодишње славе велике револуције, прославио своју стогодишњицу *Journal des Débats*, уз учешће пријестолнице, све Француске и свега изображенога свијета. Изашла је једна дебела књига, која садржи историју овога листа, имена и дјела његовијех уредника и писаца. На изложби једна слика приказује његове писце у пространој и скромној соби уредништва; а то су најљепши људи и лица све Француске; из те тавне собе лећеле су варнице просвјете. Хиљаде похађача на дан, што чине милионе на мјесец, купе се пред том сликом и диве.

Нећу говорити о постанку овога листа и његовом развоју. Најприје доносио је просе извјештаје скупштинскијех расправа и билежио догађаје. Послије стао је претресати догађаје, оцјењивати политичне појаве, и тако је постао уводни чланак, постао прави задатак политичног листа. Стао је послје доносити оцјене књижевне, позоришне и т. д. и постао је знаменити *фелшон*. Тако је *Journal des Débats* постао образац праве новине. Како се код тога листа схваћао задатак рекао је његов *John Lemoigne*, наиме да су новинари као свештеници: *Nous agissons plus par la prédication que par l'information*. А други, *Prevost-Paradol* рекао је: „Вјештина правога нови-

нара у томе је, да данас каже оно, што ће сутра сви мислити“. Тако је овај Journal стекао свјетско име и повео за собом све остале новине. Али заслужују спомен још неки људи, који су на листу радили и виде се на оној слици на паришкој изложби. Ту су Renan, Jules Simon, Alexander Dumas, H. Taine, Legouvé, Leon Say и толики други. Што је бољег у Паризу било, сакупљало се око Journala. Нијесу, наравно, долазили готовом славом, већ су ту многи започели и ту стекли име. Али, покрај свију пробитака, које може донијети име и глас у оној моралној пријестолници свега свијета, радници нијесу никад бјежали од овога листа, нијесу се никад постићели свога посла. Чувени књижевник и у своје доба виђени државник, Chateaubriand, који је у листу писао, кад је 1833 био оптужен ради политичког престапа и кад су га на испиту питали за сталеж, он није споменуо ни једну од толикијех титула свога племства, него је одговорио: „Ја сам новинар“. Толико се поносио новинарскијем занатом!... Дошло једном, да се Lemoigne бира за члана академије. **НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ** **Др. Радоје Димп.** **СРБОСЛОВИЈА** што је написао? — стадоше питати. Какве књиге и како их је могао писати, — одговорено је — кад новинар сваки дан иде у борбу и кад он у једном чланку пушта више духовне снаге, него ли други у једној књизи. И одиста Lemoigne је именован чланом академије на основи свега онога, што је он писао у новини. Тако су и споменути ауторитети и толики други из уредништва отварали пут у академију, што је идеал сваког француског књижевника, највећа част, какву може пожељети и постићи. Толико се цијенио у француској новинарски занат!

Journal des Débats колико је био узоран по својој садржини и по својој углађености књижевној, толико је био јунак на мегдану, кад је требало борити се за слободу и народна права против насиља. Данас већ није сам: у Паризу и у великијем европскијем пријестолницама има Journal толико другова, одиста на његову материјалну штету, али на корист новинарског задатка, на корист свјетске просвете.

Наводећи овај примјер правога новинарства, нијесам мислио упуштати се у сравнења. Била би велика смјелост, и ако неби била необична у нас Срба. Али свакако, узимључи најскромније у обзир све наше друштвене прилике, може се истакнути немиш

факт, да се у нашем народу није могао стално уздржати само један лист, а камо ли напредовати и развијати се. Ено Србије и Биограда, гдје су новине још у повоју, гдје најстарије имају тек неколико година, гдје се сад опет појављује периодична новинарска манија. Ипак Биоград је постао књижевна пријестолница, ипак службене „Српске Новине“ навршују своју LVI годину, ипак ми смо могли славити новинарску стољетницу, а не можемо славити ни 25-годишњице!

Ја знам гдје је наша невоља. Ја знам и казао сам на што се своди наша читалачка публика. И та публика сад се обикла на промјену, на новост. Хоће свакога Божића нови лист, нови програм и нова обећања; хоће, да се лупа у бубањ и урличе. Па кад се поштована публика наситила, узмиче и окреће леђа, остављајући уреднику дугове на успомену.

Не знам зашто се подиже граја на Дра. Полита-Десанчића, што је он, кад су му нудили да буде вођа српске либералне странке у Угарској и да покрене партијски орган, захтјевао за исто предузеће ф. 70.000. Ја знам, да се овакијем говором не стијече популарност, да се овакијем захтјевом не добије глас. Али, пошто је потребит лист и пошто се за лист хоће новаца, колико и за сваки други рат, мени је онај захтјев умјестан и свјестан.

Примјер Светозара Милетића врло је лијеп, диван. Данас може се казати српском новинару: утуци своје новце и истроши свој живот, па на крају ћеш увијек наћи отворена врата — луднице. Одиста то је фатални свршетак сваког правога новинара у нашем Српству. Кад је своју дужност поштено извршио и кад је полудио — то је најпаметније што може учинети. Али овај примјер није за свакога примамљив; Милетићи — густо се сију у нашем Српству а ријетко рађају.

Него, не можемо, по души, сваљивати сву одговорност на читаоца.

У Биограду, барем сада и барем двије велике народне странке, могле би имати своје органе уређене по правилима модерне журналистике, који би нам дакле приказивали право стање Србије, доносили извјештаје са стране па и из најдаљижих крајева на свијету — мислим из српскијех крајева изван Србије. За све Српство у Угарској довољан би био један такав лист. Тако би смо имали неколико правижих новина, тако би се утукла луда утакмица и тако би ваљда могли

данути и они листови далеки, који се боре на мртвој стражи Српства. Ако све то тако није, не можемо кривити читаоца.

У Српству постају новине од партијске потребе, којом се често крију личне страсти и тежње. Кад се страст испушкарала, престаје лист.

У Српству постају новине од најситније мјесне потребе. Један издавач, коме су слова почела рђати, и неколико доконијех људи, који ће бранити „моралне и материјалне“ потребе свога мјеста, па је лист готов. Истроше ли се слова, уморе ли се писци, или нађу пробитачније занимање, лист је — извршио своју велику мисију.

Читао сам баш ових дана, како један биоградски лист спомиње задатак Србије на истоку и опомиње у то име на слогу.

Ми већ увијек вапијемо за слогом!... Али кад би случајно у Македонији могао постати и постао један српски лист, тај у Србији не би нашао приступа — извјесно и доказано је другим примјерима — јер су све столове шумадијских „кафана“ заузеле локални листови. У томе Бугари уздржавају „Македонију“, а прије тога створили су јој читаоце и у Македонији подигли стотину школа!

Јеси ли ти опазио, мој Лазо, како се у биоградском новинама пише о Српству, које не спада, јер не може спадати у ниједну њихову странку? Не говоримо о нама, који смо далеко; ено можеш видјети како пишу о Србима у Угарској, о браћи својој „с пријека“, као да их од њих раставља океан, а не једна ријека.

Ми смо најдаљи, и ако игдје на свијету има тежак положај, то је наш, тежак и најтежи. Ипак нијесмо тражили помоћи, ни призрења, већ би смо задовољни и срећни били, кад би барем нашли учешћа, по оној Владичиној „да пожали ка н' да би помога“. Ни учешћа, ни сажалења, него од једном, кад се не надаш и не знаш за што, последије толико борбе и муке, твој ти братски лист из Новог Сада устаје и даје ти лекције!

Узмимо један сјајни примјер. Спојењем Крајине уз краљевине Хрватску и Славонију стотине хиљада српскога народа прешле су из управе војничке у уставну, ступале су на ужитак тамошњих права. Прије тога нико не приправи народ на промјену, за овога најзамашнијега политичнога преображаја нико му не притече у помоћ, као да Срби у Славонији и Хрватској нијесу на прагу некадашње Војводине и као да

Сријем није прибрани у несужењу Војводину. Кад се све извршило, кад је све готово било, новосадски листови скочише и ударише на „српски клуб“.

И Хрвати су нас претекли. Не само што имају своје сталне листове, књижевне и политичне, са сталнијем програмом, који су били сачувани у толикијем неприликама и кризама, и који су с тога стекли неко име, не само што су им листови боље уређивани — не говорећи о језику, увијек рапавом, туђем и скованом, често не разумљивом, јер је тако и другачије не може бити — него су далеко измакли пред нама, колико се тиче озбиљног вршења новинарског посла и задатка. Као што би сваки новинар хрватски могао ићи учити језик у шегрта једне српске штампарије, тако би српски новинари могли ићи учити други посао у хрватских шегрта. Један берлински уговор довољан је био за хрватске новинаре, да упрте на своја леђа културну торбу за сав балкански исток! Рећи ћеш ми, мој Лазо, да ту има родољуба, који тресну кесом и извале хиљаде, кад се у Загребу оснива једно новинарско друштво. Рећи ћеш ми, да међу Хрватима има „мецената“, који за новине троше хиљаде сваке године. Имаш право, мој Лазо. То сам баш ја хтио казати. Али ту опет има воље и заузимања код свију и код свакога.

У нас новине имају свој особити народни задатак, каква већ нема код других новина, н. пр. инглеских, њемачких, паталијанских и француских. Код свијех ових питање народно ријешено је и ради се само о уздржању напретку и освајању. Ове новине могу се шалити, али код нас није до шале, јер се у нас велико народно питање није ријешило. Управ тиче се народног опстанка, баш ради развитка и освајања, ради насртања са свију страна.

Ми смо данас у преданом стању културном и политичком. По вољи или невољи пролази наше епско доба и нестаје га. Већ нам није доста, што имамо гусле јаворове и гудало „дрво шимширово“. Гусле можемо вјешати о клин на више страна и поштовати као светињу. Јер оне су нам будиле свијест, тјешиле и храбриле су нас на јуначка прегнућа, проносећи по нашој Крци и Неретви име Хајдук Вељка, по Морачи, Дрини и Морави име нашег Срба далматинца Јанковић Стојана и Смиљанић Илије. Тај задатак међусобног познавања и помагања, ради народне обране и народног напретка, с гусала не може прећи на никога другога, него на новине и

новинаре. Новинар треба да буде учитељ и васпитач народни у српскоме народу.

Ако је то тако, као што јест, и ако су српски новинари далеко од свога задатка, колико земља од неба, као што јесу, би ли слободно било истакнути ово питање: хоће ли се наћи један новинар у Српству, или једно „новинарско удружење“, или икакав други брат Србин, ма и не био он у хиљадама нашијех „познатијех родољуба“, који би хтио и предузео, да се једном српски новинари договоре и споразуме, и да се

једном уреди српско новинарство, како би се бар примакло оном свом великом задатку?

На ово питање хтио сам доћи и дошао сам.

У осталом видим и сам, да сам говорио о свему и свачему, а најмање о свом предмету, о новинарима.

Биће тако испало, али ја их нијесам могао наћи. Нека никоме не буде жао на ме. Пачео сам од себе бројити.

С. Бјелановић.

Н а ш о ј г о р и.

Ал' дивна бјеше горо, ој наша горо мила!

Дивно је свуда мајско китило тебе цв'јеће,
Виш' тебе сури ор'о ширио моћна крила

Кличућ' ти пјесме среће...

Ал' мјесто њега сада виш' тебе с' тама вије,...

И миле пране твоје, к'о пакла демон клет,
Помаман вихор доми мразним те крилом бије,

Чула ти сваки цв'јет,
Не чујеш више пјесме, веселе пјесме твоје,

Над тобом вила плаче, а врешти совин глас,...

Милости за те нема, — све стране н'јемо стоје —

И небо не чује нас....

13 Нов. 1888.

Алекса.

Девет удовица.

Истинита приповијетка

од

В. Зорића.

V.

(Свршетак.)

Прошло је више од двадесет година, од како су се подијелили синови старог М...ке, који и ако бјеху подијељени, никада од његовијех савјета не одступаху. И то му големо причињаваше, те се старина још придржаваше. У његовијех синова Бог бјеше дао лијепи пород — у свакојега по два сина, који бјеху већ читави момци, па се

и оружја прихватили. А имања у све тројице доста.

Сва три сина старог М...ке у свачему су напредовали и у читавом племену бјеху силни мах заузели тако, да се свак према њима односио са особитијем поштовањем и ништа важније без њих не могаше да се сврши. Они су често ишли сви тројица на Цетиње и преко њих свети Владика шиљао је у племе све наредбе, а они то светачно извршаваху и он их особито љубљаше, као и једну тројицу Брђана или Црногораца. И управо од како је почео Тодор ићи на Цетиње, у племену престадоше све зајевце и распре. А то су све учиниле мудре поруке, које упућиваше свети Владика преко Тодора, а Тодор их најтачније извршаваше.

И сваком то бјеше по вољи, а највише због тога, што се свако бојаше проклетства, да га не прокуне свети Владика. А тај свети Владика бјеше Митрополит Црногорски и Брдски Петар I Петровић. Он дакле у оно доба владаше са Црном Гором, па његовом мудрошћу, а највише јеванђелском науком и љубављу и својим неуморним трудом учини, те овом Божијем и народном угоднику првом у дио паде, те уједини сва племена брдска и црногорска у једну цјелину. У све вријеме његовог богоугодног живота, док је био Владоцем Црне Горе, није овај велики човјек почињао, но непрестано ишао са крстом у руци од села до села и од племена до племена, те је мирио завађену браћу и у том најбоље успио. А свеколико то није он чинио никаквом силом власти, него је успио у свом великом и светом послу онијем што су њим и свети апостоли свијет преродили. Заиста и овај свети калуђер био је не мањи од апостола. Његовом присуству свако се је веселио и радовао. Он је све благосиљао, који су се хтјели повињавати јеванђелској глупави и по њој живјети међусобно. Па кога благосиљаше њему у свему напредак поше, а кога прокле, њему се као у амин стече. Он је и многе штетне обичаје укинуо. Рижичију, он је био велики човјек, а сретни и премудри владалац. Он једини, до оног доба био је у стању, да укине траг крвне освете и да сложи браћу у јединство, и да их ободри противу општега душманина.

Оваква његова велика дјела улише у народ бољу наду и веселије осјећаје. И чисто у Петру првом виђаху Црногорци и Брђани правога божијег посланика, који је дошао да их изведе на прави пут братског јединства и избављења.

За четрдесет и осам равно година владао је са Црном Гором и Брдима овај свети и велики муж, који у току толиког времена задоби у народу толико поштовања и уважења, да га народ и брдски и црногорски вазда називаше „светијем владиком“.

Неописане су његове борбе, које је за свој народ у свом животу поднио.

При крају четрдесет осме године његове славне владе, и то бјеше у средини јесени када се по свој Црној Гори и Брдима на општу жалост разнесе тужни глас, и то хитро као муња, да се је на освит Лучина-дне преставио свети Владика. Тај тужни глас прошао је кроз срце сваком Црногорцу и Брђанину као стријела. Народ се препаде, није шала, околни душма-

ни јаки и опаки, а и још има не освеће-нијех и међу селима и племенима. Народ више пиштијаше од домаћијех душмана него од спољашњијех.

Сваки засеок поноснијех Брда и Црне Горе притиште туга и јад, кад чуше за смрт свога општељубљенога архипастира и Господара. Ђе год би од ваље човјека, сваки похита на Цетиње да потоњи пут пољуби руку свог великог добротвора.

Цетињско поље испод манастира бијаше пуно народа, а манастир пун главара и разумнијех људи. Људи се стекли из свију племена црногорскијех и брдскијех, па у мјесто да плачу и горко кукају над ковчегом упокојеног свог Господара, а они међу собом већ почели говорити: „Сад ће опет зло и крв међу нама, јер сво мртав лежи они, што мир и љубав међу нама гојаше“. За то скочише и позваше народ те га заклеше над престављенијем тијелом светог Владике, да заборави крвну освету, јер и без ње земљи и народу пријети опасност од општег душмана Турчина, који је на прагу одкуће. Народ се покори мудријем савјетима народнијех првака, који саранише својега Владика и на његово мјесто признадоше његовог синовца Рада, којег бјеше свети Владика још за живота именовано за својега пријемника.

Отоле се Црногорци и Брђани вратише сузним очима на своје домове. На три дана послѣ Митрова-дне и Тодор са својом браћом бјеше у своју кућу дошао. И тог истог дана у вече код старог М. .ке сјеђаше Тодор и оба његова брата. Старина распитиваше о свему како је било на Цетињу, а Тодор му темељито о свему причаше. Старац пажљиво свеколико слушаше и лијеваше потоком сузе, а с њим сва чељад у кући. Пошто Тодор исприча како је било на Цетињу приликом погребца, старац дубоко уздахну, извади мараму и убри-са своје сиједо лице, па ће онда рећи:

— Благо вама моја ћецо, кад сте до-спјели да видите његово свето тијело при-је но су га у земљу спустили; па ћете ако Бог да доживјети и у живот да га као Свеца целивате; али мене је све прошло, ја већ једва на штап из куће, па ће до мало вријеме доћи да нећу ни толико моћи, али такав је ред; нико није оста' за довијек, и ако се мени све чини е ћу ја останут, за што, све ме сво неколико времена неке зле мисли спопадају и ка'да очима виђу да ће ми се некакво зло те веље догодити.

— Тебе се зло не може догодити никакво више, но нам се свијема догодило. Одговори Стојан.

— Али та несрећа другу води. Зар неће опет људи почет да бију другога? Па и вас може ту дио доћ.

— Ми никоме нијесмо дужни крв, а убит не ћемо никога. Одговори му Јован.

— Зар мислите да је лако Пиперима, што сте ви настали, такви? Није ћецо, Бога ми. Но се пазите добро и на ум узмите!...

— Не ће ни млади Владика сјеђет онако, но ће и он радити о добру свога народа. Одговори поуздано Тодор.

— Радиће он, то је истина, но оће ли моћ доспјет? А да Боже да успије!...

И тијем заврше овај разговор.

Није прошло много времена, кад се разнесе весели глас по Црној Гори и Брдима, да се млади Владика Раде врнуо из Русије ће је био пошао, да се завладичи.

Он је најприје скупио на Цетиње све племенске прваке из Брда и Црне Горе, те им је овако од прилике проговорио:

— Слушај те браћо! Ви сте се скупили овђе, да видимо, како ни ваља ред и суд у земљу завести, па за то ја мислим овако и што ваља да буде, ако мислимо да не пропанемо; да се у свако племе црногорско и брдско поставе по неколико људи, који ће добро пазит, да се нико не смије свађат ни кавжит; а за ради давија, тако исто, да би се оне без горег зла прекидале, да се постави по један племенски главар, који ће право народу судити. А кад се не би могле давије код њих свршити, онда хоћу да установим на Цетиње *правителство*, у којему ће стајати дванајест сената, који ће народу судит; па и уз мене ваља да имам, као Господар по неколико момака.

У цијелом скупу не би ниједнога, који на то не пристаде и свом Владици не пољуби руку, говорећи: — Тако је најбоље, живио Господару! Тог истог пута већ су били најименовани сенати и капетани и они што ће по племенима ићи, — то су били гвардије; а они што ће бити код Владике, то су били пернатори или перјаници. И Тодору паде у дио те га као мудрог и зрелог човјека поставише сенатом са титулом „сердара пиперског“.

Мало доцније мудри Владика виђе да главарима ваља и понешто плате давати и у државу потребите ствари добављати, те установи он први у Црној Гори и Брди-ма данак. Људи у оно доба томе су се

зачудили, и бјеше им то по све необично, зашто до тада, ни Брђани ни Црногорци ником и никада нијесу давали у име дације ни пребијене паре; и због тога нека племена јако почеше негодовати; али мудри Владика са својијема главарима, паметнијем савјетима и разлозима обрнуше народ: а оне, те нехоћаху никако, Богме по нешто казнише те и они морадоше пристати.

Данак тај био је мали, али опет диглио се је у три реда или класе.

Најмогућнији људи плаћали су девет цванцика, то је био први ред, а други ред плаћао је шест цванцика, трећи ред, као најсеиромашнији, само је морао плаћати три цванцике. Оволика је била дација или данак на сву годину.

Пошто се суд и ред завео у земљу, онда нико и не спомињаше о каквој крвној освети, Боже сачувај, а за убиство и још мање. А ако би се когођ на такво дјело осмјелио, он је то главом плаћао; за такве била је одређена мушкетарија — смртна казна. Тако Црна Гора и Брда осјетише у својој средини државни поредак први пут, који замијени очинске савјете, клетве и благослове упокојеног светог Владике.

Мало је времена прошло а сто и Тодора дома, али он је сада дванаести човјек у држави сенат — судија, главни послаци Владике, а сердар племена.

Једном Тодор сједијаше са својим оцем и причаше му, како га Владика љуби и како га је поставио сердаром. Старац све то пажљиво са највећом вољом слушаше, па ће онда рећи:

— Богу фала, сине! Дај Боже, да млади Владика поживи за дуго и за много. Али и ако је земља уређена, пази се сине добро, да што не учиниш рђаво, зашто да мали и погријеши, њему се и опрашта. Тебе је милостивно држао и свети Владика, па те ови добро прифатило, па за то пази, да му се не омразиш, јер они који милује за добро, они љуће кара за зло и непослушност.

Тако стари отац свјетоваше сина.

Тодор бијаше од природе бистар и mudar човјек, па се у свом позиву такав показа. Владика Раде љубљаше га веома, и ка икоме бјеше му отишао напредак за руком. Бог му бјеше дао два сина, као два сокола и они бјеху приспјели момци за женидбу и Тодор их ожени. Стари М. ка виђе и ту радост за свога живота.

За тијем наступише зле године једна за другом и то двије-три; али потоње се

ништа, ама баш ништа не роди. У цијелој Црној Гори и Брдима — глад страшна за влада а помоћи ни с једне стране.

У то доба бјеше у Скадру везир, по имену Осман-паша, родом Бошњак. Он је добро знао, да су Црногорци и Брђани у великој муци од глади, те он смисли да је сада згодно вријеме дошло, да учини дину задужбину, да покори Брда и Црну Гору под власт султанову љебом; па за то предложи у Цариград своме султану, да се отворе житнице и ризнице и на то да се Брђани и Црногорци премаме и њему покоре. Султан Осман-паша све одобри. Ушљед тога Осман-паша огласи проз Црну Гору и Брда главарима да доведу народ, да приме жита колико им треба а уз то и пара. А сваки главар који дође имаће уз остало и оружје од срме.

Када се овакав глас разнио у народ, који бјеше у сиромашној борби за опстанак, много народа отиде, те прими жита и пара.

Нијесу ни Пипери остали без жита и пашина дара, но их виша половина отиде у Скадар, а пред њима оба млађа сина старог М. . ке, који примише од срме оружје.

Гледајући Раде Владина ово страшно искушење, које је пало на његов патристички народ, побоја се да народ не падне у мрежу ђавољу, па нареди народу, да ма и умро не смије већ ићи у Скадар. А вође, који су народ повели дозове на Цетиње те их казни за недјело, које су учинили.

Дошао је глас и у Пипере да иду на Цетиње сва три сина старог М. . ке.

Дошли су брзо на Цетиње и пред суд изашли. Оба млађа брата Тодорова, као издајници буду осуђени на мушкетарију, а за Тодора се и још не знаваше чисто. Многи говораху да ће остати прав, но ни њега не сумину иста чаша.

Једног јутра о истоку скупила се силна гомила народа пред Влашку цркву, да види како иду к отвореном гробу три сина старог М. . ке. Нико није ни ријечи проговарао а они постојано су ишли напријед. Већ је дошао крај. Перјаници наперили пушке тек да омагну. У толико ће се Тодор обрнути па рече: Да Бог да ово било сретно за господара и његову земљу! Таман толико изговори а: тò! тò! тò! тò! тò! тò! И за трен ока угасише се три живота, са којима се до прије мало доба племе поносило. Али кривац треба и да плати главом.

Народ се разишао, а њих црна земља

скрила, и глас се свуђ разнио о њиховој погибији, који се није могао потајати да не чују њихови сиједи родитељи. Обоје су сјећели на својем огњишту, весело разговарајући се са својом унучађу. Али тај весели разговор претвори се у највећу тугу и кукање. Они су јадиковали на своју судбину, жалећи своје синове, своје покошено срце, а издајнике нијесу жалили, нако своју судбину, што је њима баш удио пало, да се од њих породе.

Народ је тјешио жалосног старца, али за њега не бјеше утјехе. Њега је само смрт могла утјешити, која га брзо и утјеша.

Он није доживио, да види своје унуке пожењене све, који су му изродили праунуке; нити је видио, какви су то јунаци били и како су се они трудили, да оперу љагу са себе, коју им нанијеше њихови очеви, ђедови и прађедови; није ни то видио, како су се славно борили за српску слободу и домовину и славно погинули: на Сађавцу, Жупини, Вучијем долу, Горевућу и Каменом мосту. Ни то није доживио да види, да на његовом, и његовијех синова, унука и праунука огњишту и данас живе *десет удовица.*

ЂУРЂЕ

СРНОЈЕВИЋ

Имао сам.

Имао сам једну ружу —
Ах, дивна ли бјеше!
Па анђели из рукама је
Мени одузеше!

Те је тамо намјестише
У рајскоме стану,
Да живује, да с' узноси
Ка' свјетлост у дану!

Као дрво без свог лишћа
Остадох без цвјета!
Те без њега ја проводим
Дане овог свјета!

Радоје Црногорац.

Њњижевни преглед.

Песме Војислава Ј. Илијџа. Биоград, штампано у штампарији Краљевине Србије, 1889. Цијена 1. 50 пр. дин.

Кад је 1887 г. изашла прва збирка,

или боље прво издање Војислављевијех пјесама, ја сам се у *Стражилову* новосадском овако изразио о овом нашем младом пјеснику: „Али ако није слободно патриотској пјесми, да се разлијезе по Српству, како се разлијегала противу турског јарма; ако су српски пјесници принуђени околностима и кризом, што је наступила послје великога рата, да се оставе свог позива учитеља и пророка народнијех; остаје им овај лијепо свијет, који је наш толико колико и осталог ког највећег народа, и у њему цијело човјечанство, коме и ми припадамо; и у човјечанству зло и добро, срећа и несрећа, врлина и опачина, што и ми у Српству трпимо и уживамо, као и сви остали народи на свијету; остаје им вјечна љепота и вјечна истина, неисцрпиви извор правијех пјесника свијех времена..... У овоме добу од ово десетак година појављује се по нашим периодичнијем књижевнијем органима пјесник млад, који мало по пало обраћа пажњу на себе, па љубав са свијех страна српских, чије су пјесме изашле из штампе концем прошле године (1887) у Биограду. Тај је пјесник *Војислав Ј. Илић*. Пратећи пажљиво појаве на нашем књижевном, када ми шапаше пред очи доћи овој пјесника Војислављева, ја сам се ту заустављао, посматрао је и желио, да је имам коме прочитати, да у њој самном заједно ужива. Наодио сам у њима нешто ново, необично до сад у српском пјесништву, и то веома угодно. То је она класичка простота у сликама из природе и друштвеног живота, које нам пјесник представља, и нека аристократска тежња у умјетности, којом те слике израђује.“ Па сам завршио: „Ја сам у главнијем цртама представио коловођу нове реалистичко-веристичке школе у нашој књижевности. То није прости имитатор или занешенак те школе западне, него пјесник бојом самосвојном без раскалошности и без просташтва, а са пристојношћу и уљудношћу сасвијем у духу народном. Ту нема никаквог претеривања ни надутости ни магловитости, него право умјетничко спокојство и душевна бистрина. Ту први пут осјећамо са нашега Парнаса свежи дах Јелинства.“

Ја остајем и данас при овоме, премда се мнозина учинило, да сам много рекао. Војислав је и по суштини и по облику пјесник, који нам навјешћује нову еволуцију пјесништва нашег из владујуће такозване народне школе, и за то његове пјесме дијелом нијесу за свакога, који зна читати,

него тек за образованије наше читаоце. Наравно, све је ово у опће речено. Ја сам већ рекао тамо: „Његова умјереност у обнављању, његове свезе са пјесништвом досадашњим, које није прекинуо, допринашају те његова појава не изазива.“ Јер Војислав има пјесама и по облику и по суштини досадашње школе. Узмимо само пјесме новије, којима је ово издање повећано. *Рајски Цветац*, *Оморика*, *Асфирова Заповест*, *Љубавна Прича о Дому Нунецу и Дони Клари*, долазе у ову врсту.

Осим тога има и то гдје која магловита, као што је она на стр. 13 * * *; и по гдје која и празна, као што је она *Другу*.

К овијем примједбама још ми је истакнути једну погрјешку, у коју кад-кад упада Војислав. На страни 14 наћете „маховину седу“ и „валове стољећа гдје се *пене*“; на страни 18 *мирисни* поменац; „кô *вијар с божанске ризе* и песма његова *шуми*“; на стр. 57 „бршљан *шумори* с лиснатих грана и бистро језеро *шуми* и ветрић *уљуљкан спава*“; а маховина не сиједи него црни; колико се ја спомињем, поменац не мирише; а још је неприродније оно пјенење валова стољећа, да не говорим ништа о шуму вијара с божанске ризе! и о бршљану што шумори, и језеру, што шуми, дочим ветрић уљуљкан спава!

Од овакмијех погрјешака требало би да се чува пјесник, особито који се појавио својинама оснивача нове школе; а сачуваће се само ако своје умотворине дуље уздржи под умјетничком руком. Ја ћу право казати: милије би ми било, да се у рјеђе сријетам са Војиславом по нашим листовима.

У овом издању има нешто преко тридесет новијех пјесама више него у првом; а прво је издање изашло концем 1887 а друго назад два-три мјесеца; дакле овај прираст долази на годину и по! Ма како да је пјесник продуктиван, то би било много, особито за пјесника, који ради у слободнијем часовима, који су намијењени одмору послје службенијех му часова. За то није чуда, нити рђаве слутње, ако међу ово тридесетак пјесама нема сличнијех његовом *Словенском звону* и *Северном ветру*, његовој *Пошљедној ноћи у Тамилу* и *Грађанској врлини*, његовој *Питији* и *смрти Перикловој*. Јер и ове пјесме потврђују прву његову појаву даровитог пјесника нове школе. Узмите само *Зимску идилу* ил' *Циганце*, *Пред Тројом* ил' *На чарди*, *На мору Егејском* ил' *Овидија*, и ви ћете признати то одмах.

Но да не би моралиста или патриота зазирао од те *нове школе*, треба да наведем, што је *Војислављев* пјесник:

Избраник свештених муза, он тамјан мирисни пали
У храму чистоте чедне. Љубави опште крас
Он слави на лири својој, и с ње се не диже нигда
Ни један лажан глас.

Као свештеник смерни светлога Крониона,
Он проповеда правду и за њу гине он:
Кô вијар с божанске риве и песма његова шуми
У страпан дан и час.

Били се могло чеднијом чистотом изразити прелаз дјевојчета из дјетињства невиног у доба, кад почиње љубити, него у овој пјесмици:

Плашљиво и мило лане! остави играчке своје
За жртву свештених пената
О, ја разумем огањ, што груди загрева твоје
И страх, који те хвата,
Ја знам што будна сневаш у тихе звездане ноћи,
Кад с ока твога бежи дегнски ведри сан,
И чије име с плашњом спомињеш у самоћи
И за што с тугом чекаш правично-светли дан.
Остави играчке своје. Лутке и лутка нека,
Не забављај се тиме.
Ах... за што црвениш, лудо? Та лутак лепши те чека...
Но, ти му знаш већ име.

И што би сте патриотичније пјесме од ове:

Кад су огњена слова пред силним Валтазаром,
Писана божанском руком, планула огњеним жаром
Пред троном силнога цара збуњени стајаху старци.
И горди сатрапи с њима и волхви и мудраци
И група Араба црних. Јехова, што светом влада,
Речи је писао ове.

Из мрачне тамнице тада,
Валтазар поведе роице отрока — Данијела.
И он подиже очи и цару прочита смисо
Речи, што их је руком Јехова пред њиме писао.
А већ у зору Перзи јурнуше помамном силом,
И мрачни анђео смрти зашуме широким крилом
Над главом силнога цара. Валтазар у битци паде,
И тако пронашћу својом потврду пророштву даде.
Ја стресам са ове приче прашину заборава,
И вас на гробље водим, у коме Валтазар спава:
О браћо! о друзи врли! дигните високо чело,
Да Валтазару сваком истину кажемо смело.
А ког је Јехова избро, том реч нек грми смела,
Ко жарке, пророчке речи отрока-Данијела.

Или од оне *На гробу војводе Дојчина* у *Солуну*, што овако свршује:

А и на што црна кипариса грана?
Дан помена стиже. Тога славног дана,
Одслужена биће, што окове кида
Страшна панахида!
О витези Српски! пенелишта тавна,
Походиће тада наши милијуни,
Место тужних звона хориће се трубе,
И наши плотуни.

Новина је дакле готово сва у облику. Војислав је пјесник и моралан и патриотичан; само што више по земљи иде него ли што лети на крилима фантазије — у

облаке; више реалист него ли идеалист. У томе обзиру први иза Бранка.

Главна је разлика између ова два пјесника у облику: док се Бранко угледао у нашу народну пјесму, Војислав се угледа у стару класичку пјесму; и за то је Бранко уфатио коло, које ће се још за дуго вити; дочим ће коло Војислављево напредовати тек у пропорцији напредовања образованости у Срба. Друга је разлика између њих у изворима надахнућа; док Бранкова муза не прелази границе Српства, Војислављева их тражи до чак у митолошко доба јелинско кроз сва времена и по цијелом шару земаљскоме. Но један као други више се држи земље, на којој живимо, него ли висина небескијех; један као други не удара сваки час у патриотску жицу своје лире, него им превлађује она човјечанска; али је ипак Бранко заслужио име пјесника *јединства народнога*, као што *Словенско звоно* и *Грађанска Врлина* Војислављева више вриједе него све тенденциозно-патриотске српске пјесме попледњег деценијума.

Само бисмо препоручили пјеснику, да се оставља митолошког елемента, гдје не мора улазити, гдје би се и без њега могло, прво, а друго, да своје пјесме не шиље одма у штампу, ма како на њ наваљивали уредници листова. Војислава ето у *Ошаубини* и *Козу*, ето га у *Јавору* и *Босанској Вили*, само што га нема у *Н. Зети*, а да му се и њено уредништво обратило, одиста не шћаше се моћи одрећи ни њему сарадништва. Али ко би задовољио све захтјеве наших уредника! За то нека пјесник њихово ласкање не слуша него своје надахнуће и укус, ако ће да напредује у првој својој појави коловође нове школе у нашем пјесништву.

Ово је издање Војислављевијех пјесама изврсне техничке израде а према величини књиге и њене садржине цијена јој је врло умјерена. Уз књигу је и лик пјесников.

Т.

Народне Пјесме.

(Из збирке И. Н. Златичанина.)

1.

Завељех се и зарекох ја добар јунак,
Да ја нећу никад поћи пред ђевојчин двор.
Нанесе ме Бог и срећа и вран коњиц мој,
Ђе ђевојка ружу бере у свој перивој.
Ја јој рекох: „Божја помоћ, душо ђевојко!“

Она мени: „Бог и с тобом, ал' те не знам ја.“
 Насрдих се и наљутих, рекох ђевојци:
 „Не знала те мајка твоја, како мене знаш:
 „А ђе ти је златни прстен, што ти даровах?
 „Ђе ли они слатки целив, што ти негда дах?“
 Погледала десној руци, насмијала се:
 „Дала сам га у златара, да се позлати;
 „У златара тврде руке, неће да га да;
 „Пођи дико, пођи душо, теби ће га дат.“

2.

Под оном гором зеленом
 Дивно ми коло играше;
 У том су колу девет брат;
 Најмлађи ми се жењаше.
 Ситна га књига допаде,
 Да иде дужду на војску.
 Ал' њему љуба говори:
 „Будли ти идеш на војску,
 „Ко ме младу остављаш?“
 „Како коме те остављам:
 „Ето ти свекар с свекрвом,
 „Ето ти осам ђевера,
 „Ето ти осам јетрва,
 „Ето ти једна завица“.
 А љуба њему говори:
 „Што ми је свекар с свекрвом,
 „То ми је старо нејако;
 „Што су ми осам ђевера,
 „То су ми вјетри по гори;
 „Што су ми осам јетрва,
 „То су ми звјезде по небу;
 „Што ми је једна завица,
 „То ми је мајка у мајке;
 „Тешко ти душо без мене
 „А мене драги без тебе“.

3.

Кад легоше рекоше:
 Ко се први пробуди,
 Једно друго да буди.
 Пробуди се ђевојка,
 Стаде будит ђетића:
 „Устај, устај мој мијо,
 „Е је зора, дан бијо,
 „Да идемо у коло;
 „Ал кад будеш у коло,
 „Не држи се до мене
 „Него другу до себе;
 „Јере нама говоре,
 „Да смо двоје љубљено;
 „А ми нијесмо заисто,
 „Нако синоћ и јутрос,
 „И још ћемо довече.“

4.

Бимберђала ружу брала
 Око града Цариграда;
 К њој долази младо монче,
 Бимберђали говорио:
 „Бимберђало, душо драга,
 „Опери ми кошуљицу
 „И свилену марамицу“.
 Бимберђала одговара:
 „Немам воде ни сапуна
 „Ни онога јарког сунца“.
 „Бимберђало, душо драга,
 „Твоје лице бистра вода,
 „Твоје руке мушли сапун,
 „Твоје очи јарко сунце“.

5.

Ја пошетах зеленијем лугом
 Са ђевојком невјернијем другом
 И са мојим пеливан-ђогином.
 Право пођох у гору зелену,
 Везах коња за јелову грану,
 А ђевојку за бијелу руку.
 Мало тренух па се опет пренух,
 Бад ал' нема коња ни ђевојке.
 Ђерах трагом до Новог Пазара,
 Али она кроз чаршију хода,
 Она хода а ђогина вода.
 „Стан ђевојко, ти си моја била!“
 „Да сам твоја бих код тебе била!“

6.

С ону страну Саве воде
 Монче ходи, коња води,
 А у руке калпак носи,
 У калпаку сузе рони,
 Па проклиње Саву воду:
 „Бог т' убио, Саво водо,
 „Ђе на тебе моста није,
 „Моста није брода није;
 „Ниг' те могу пребродити,
 „Нити јунак препловити.“
 Отуд иде ђевојчица,
 Једна божја љепотица,
 На њу танка кошуљица,
 Врх кошуље ђечермица,
 Врх ђечерме доламица,
 Опасана каницама,
 Па је момку говорила:
 „Не кун' монче Саву воду,
 „Није тебе Сава крива,
 „Но је теби мајка крива,
 „Теби твоја мени моја;
 „Твоја мојој поручује:
 „„Не дај кћерцу о прољећу.“

„Моја твојој одговара:
 „Не жен' сина о јесени!““

7.

Разбоље се под прстен ђевојка,
 Под прстеном и вјером јуначком;
 Боловала за девет година,
 Нит је боља нит на горе бива.
 Долазе јој два ручна ђевера
 И носе јој нуде и понуде:
 Од приморја шипка и наранче,
 Од загорја дуње и јабуке,
 Од Новога бијеле колаче.
 Питаху је два ручна ђевера:
 „Ој бога ти, мила снахо наша,
 „Јесил' боља, хоћеш пребољети?“
 „Ја сам боља, ја ћу пребољети,
 „Ал' се ваша нигда нећу звати,
 „Јер ме ваша прекорила мајка,
 „Јере сам јој сина мађијала;
 „Кол'ко сам га игда и виђела,
 „Толико га оженила мајка,
 „До један пут у бијелу цркву;
 „Он ми махну увехлом јабуком
 „А ја њему везеним јаглуком;
 „Колико је увехла јабука,
 „Тол'ко мајци срце увехнуло;
 „Колико је на јаглуку грана,
 „Толико јој око срца рана;
 „Колико је на мору бродова,
 „Толико је убило громова;
 „Колико је на небу звијезда,
 „Толико је убило стријела!“

Наши Листови.

Пред нама је *Јавор* до 39 броја. У 34 бр. довршен је *Девеојачки Роман* од *Драге Гавриловића*, иза кога слиједи прича из сеоског живота *Браќа* од *В. М. Марина*, па од исте *Драге Гавриловића* прича из америкашког живота *Последњи чланак*; у последњем броју почиње приповијетка *Милушица Трбиќа* под насловом *Протрчи, зече, још једаред!* Од pjesама ћемо споменути први приказ из *Човекове трагедије* у оглашеном преводу *Змајевог*, први чин из другог дијела Гетеовог *Фауста* у преводу *М. Савића*, који је већ први дио превео, па *Теокришта Сиракужанца* Еидилион I, *Овчар Турис* и *Козар* у преводу *Косте Леонардија*, и pjesме *Б. П. Немадовића*, *Војислава*, *Владимира Тројановића*, *Љубинка*, *Вл. М. Јовановића*, *Јована Радиво-*

јевића Вачића (превод Кернеровог Хадије), *Милушица Трбиќа* и *Јована Симоновића Чокића*. *Јавор* доноси вазда по који поучни чланак од којијех спомињемо *Сивање и Сан*, *На којим звјездама може бити становника* (по Г. А. Хирну), *Британска Кафрарија* (прилог географији), *Ушћуј ветира на ток реке* од мајора Јована Стефановића витеза Виловског, и врло важан чланак *Прадомовина и сједиште старих Словена*, који још слиједи. У 38 бр. доноси оцјену *Zumberak'skih elegija Јована Храниловића* од *М. Савића*. Осим тога у сваком броју има по који наставак превода одабранијех приповиједака.

Примили смо *Ошарбину* за *Август* и *Септембар* са овом садржином: Бомарше, литерарна студија *Богдана Поповића*; Аргонaute на Лемносу, прва сцена из комедије истог имена од *Војислава*; О мјеничкој одговорности издаваоца мјенице од *Б. Борђевића*; Чочек, pjesма *В. М. Јовановића*; Преглед манастирског непокретног имања у краљевини Србији и Пројект закона о уређењу угледних привреда на манастирским имањима, као прилози к Привредном Програму од уредништва; К'о санак лепи... pjesма *Драг. Ј. Илића*; Статистичка школа у краљевини Србији; Дружевни живот, предавање *Владана Борђевића*; Књижевни преглед (Миловановић М. Живот народни. Књига друга; Правда и законодавство. Критика од дра *Миленка Веснића*); Позоришни преглед (Лазар, трагедија у 5 чинова, написао Милош Цветић. Рецензија дра *Милана Јовановића*); Тамо — амо по истоку од дра *М. Јовановића*; Виђење, pjesма *Милорада Ј. М.*; Прилози нашем привредном програму. (Пројекти закона о уређењу државне ергеле и топчидерске економије и о измјенама и допунама у закону о нижим школама за пољску привреду, реферат о оснивању винарске школе у Неготину, и пројект за закон о установи српских економија); Пред чергом, pjesма *С. Јов.*; Књижевни преглед. (Бранич Српскога језика. Одговор *Ј. Живановићу* и *Р. Врховцу* од *Љубе Стојановића*). Осим тога обје свеске доносе наставке превода романа „Ремона“, „На престолу“ и „Ане Каренине.“

Изашао је 2 број *Старинара* са објем садржајем: 1. О Кучајинским манасти-

стирима по записима (наставак и свршетак). II. Витаница. III. Орешковица. IV. Брадача. V. Сисојев манастир. VI. Ждрелски манастири: а. Благовештенски; б. Световаведенски. VII. Манастир Ресава. Од *И. Руварца*. 2. Неки стари градови и њихове околине у краљевини Србији. VIII. Сврљиг. IX. Бела Паланка. Од *Јов. Мишковића*. 3. Примједбе на „Биљешке о неким старинама у граду Корчули“ од *Вида Вулегића-Вукасовића*. Од *Франа Радића* (свршетак). 4. Средовијечни натписи у Далмацији. I и II. Од *В. В. Вукасовића*. 5. Латински натпис на цркви у Грацу (у Херцеговини). Од *В. В. Вукасовића*. 6. Допис из Каменице. Од *М. Ризнића*.

Примили смо 23 и 24 број *Кола*, (који нам врло неуредно долази, за то и нијесмо у стању, да га без прекидања пратимо) са овом садржином: После милион година, трагикомедија у III чина од *Драгушина Илића* (свршетак); Конте Иле десети и Илија Вулинов, приповијетка *С. Машавуља* (свршетак); Данашња српска књижевност у Руса од једне *Рускиње* (наставак); Пјесме од *С. Д. Мијалковића* и *Вл. М. Јовановића*; Књижевне оцјене *Лавара*, *Цицетићеве* трагедије без имена критичаревог; Војислављевијех пјесама од *М. Цара*, *Лијепијех туђинка* *Вл. Јовановића* од *М. Савића*; Брозовијех *Сртца iz hrvatske književnosti* од *Јована Живановића*; даље реферати Братства III, који је и сувише строг; Стојана Новаковића *Ein Beitrag zur Kunde der macedonischen Dialecte*, што је изашао прештампан из Јагићева *Archiv für slavische Philologie*, у *Izvjēšća kr. velike gimnazie u Zagrebu*.

Примили смо VI и VII свеску *Новог Вапшача* са овом садржином: Српска Девојка; Школарство у Аустрији; Забавиште; Важност дечје игре; С пута по беловарској Жупанији; Како Гертруда учи своју дјецу; Српски учитељски конвике у Н. Саду.

Биоградски *Ратник* за Јул и Август доноси наставке врло важне историјско-војне расправе под насловом „Косовска Битка“ од *Јов. Мишковића*, и свршетак чланка „Борбе око Грамаде и Пандирала“ 1876 г. из записака пуковника *Љуб. Узун-Мирковића*. Уз пошљедњу свеску налази се врло лијепа етнографска карта Македоније и Старе Србије од *Стира Готчевића*.

У Биограду излази *Бич*, лист за шалу и збиљу, један пут недјељно са сликама под уредништвом *С. Лукина Лазича*. У 18 броју приликом знаменитог пира у Петерхофу донио је пјесму под насловом *Сватовско Уздарје* у „аманет петроградским младенцима“, из које ћемо навести шљедеће стихове:

Кликну ор'о преко степе, на Ловћену вилу здрави,
И одабра алем камен, у царску га круну стави.
Алем вредан царске круне, круна вредна таквог сјаја,
Па се одјек горског лава са одјеком дивским спаја.
Српско име сијну славом преко степе и Урала,
Те од злоће задрхташе виновници наших зала.
А кроз сутон сужних дана све Словенство душом дану,
Ал' и једна горка суза младенцима на скут кану.
Кану суза, да их сећа, да крв братска није вода,
Да их сећа српских мука потиштеног српског рода...

Па завршује:

Веро се српски Ловћен и венч'о се царском круном:
То нас снажи, то нам светли са светлошћу тако
пуном!

Цијена је листу изван Србије 5 фиор. на годину.

Загребачка Књижевна Smotra у свом 10 броју доноси врло повољну оцјену Војислављевијех пјесама. Пошто се Војислав ту називље „изванредно даровит пјесник, који је појединима својима пјесмама велику пошторност на себе повукао“, наставља се даље: „Ипак Војислав не пјева попут оних, који нам у нашим часописима досађују својим сентименталним харликањем и снебивањем рад дражестима које красотице или са не услишане љубави, у којем нема ништа нова, што већ не би било сто пута боље и заносније испјевано. Он је пјесник необична кова, којега су небеса задојила правим жаром божанскога пјесништва. Он замисли својих пјесама не узимље из тривјалнога живота него из прошлости, из будућности, из вјечности, из нарави, из свемира, из недохитне доброте божанске, те ствара из њих идеале, који читаоца узносе, зачаравају, оплеменују“. Па на другом мјесту: „Да, све су његове пјесме сјајни, избрушени адеми, који, чим их више гледаш и поматраш, тим ти се све краснијим указују. У њима је неки необични источни сјај и жар, ублажен тајанственом неком сјетом; а то привлачи читатеља неодољивом снагом тако, да их се не може задоста науживати“.

Него нам је за чудо, по чему К. Smotra држи, да су пјесме у другом дијелу преводи; на сваки начин прва је под насловом *Усамљени гробови* изворна пјесма а не превод; а да су остале преведене, то би пјесник без сумње и сам казао, јер му се

Ц е т и њ е, 28 Септембра.

Ври закључку ове свеске, данас око три уре послије подна пуцњава из пушака испред књажевског двора у тренут ока испуни све Цетиње неописивијем весељем. Пуцњава се одазвала из свијех улица, испред сваке и најсиромашније колебице унаоколо Цетиња, а народ је весело хитао пред књажевски двор. Та пуцњава по староме народноме обичају значила је, да је тај час Њезино Височанство Књагиња *Милена* срећно породила мушко чедо.

Његово Височанство, Књаз Никола тада је био на шетњи на коња у околини Цетиња са једнијем адјутантом, и кад је чуо тај радосни знак, похитао је у варош, и сјававши с коња у главној улици, пјешке је одио пут двора кроз народ, који га је радоснијем усклицима дочекао, па га на сваки корак заустављао, приступајући Му, да Му честита, љубећи Му јуначку десницу.

У томе стадоше и сва звона са цетињскијех цркава весело се разлијегати и топови са табле пуцати. Варош се у један час искити заставама, и весела пјесма стаде се прелијевати. У вече је било освијетљење са умјетнијем огњевима, и опет се народ стаде купити пред књажевски двор, гдје је играло коло и оро, уз веселу пјесму, све докле Његово Височанство није изашло онет међу народ, да му зафали. За тијем се наставило весеље по гостионицама до касно.

И Њезино Височанство, срећна мајка-родиља и новорођени Књажевић находе се у сасвијем доброме стању од здравља.

„Нова Зета“ биљежи и овај знаменити дан ове знамените године, и тако радосни догађај, благодарећи Богу на тако лијепоме двострукоме дару, којим утврђује и снажи славну српску владалачку књажевску кућу *Петровић-Његоша*.

Живјели срећни Височанствени Родитељи! Живио Им здрав и срећан уз Свијетле Књажевиће Данила и Мирка новорођени *мезимац* на радост Њихову а на срећу Црне Горе!

Културне биљешке

(Педесетогодишњица Велике Школе)

у Биограду прослављена је почетком овога мјесеца. Основана 1838 под именом лицеја, имала је само философски факултет, на ком се учило само двије године. Г. 1840 основао се правни факултет, на ком се до г. 1843 учило само једна година, до г. 1849 двије године, а од 1849 три године. Год. 1853 преуређењем В. Школе философски факултет изравнао се са правним факултетом у трајању учења. Након десет година рок учења на правном и техничком факултету продужио се на 4 године. Год. 1873 философски факултет се подијелио на природно-математички и на историјско-филолошки одсјек, а г. 1880 на оба одсјека повисило се учење на четири године. Прве године било је на лицеју 15 ђака, данас их има преко 500. За ових 50 година у Великој Школи свршило је 93 техничара, 446 философа и преко 700 правника. Како биоградски листови јављају педесетогодишњица овог највишег завода просвјетног у Српству прослављена је свечаном сједницом, на којој је ректор г. Свет. Николајевић држао бесједу, у којој је изнио историјски развитак В. Школе. У вече су ђаци носили бакљаду Краљу, министру просвјете и ректору В. Школе. Послије бакљаде слиједило ја ђачко весеље код „Хајдук Вељка“, на ком су били и професори. Педесетогодишњицу честитали су В. Школи и с Цетиња њени питомци г. *Гавро Вуковић* и др. *П. Миљанић*. Њиховијема честиткама придружимо и ми најсрдачније наше честитке.

(Руски лекарски конгрес,) трећи на броју, који је држан у Петрограду почетком ове године, како читамо у „Тимочанину“ по извјешћу Wiener medizinische Presse превазишао је оба прва конгреса, о којима је овај стручни њемачки лист највећим признањем говорио. Лекарски конгреси у Русији захватају све јаче земљиште. Они напредују из године у годину не само бројем чланова, него и важношћу и научношћу радова, који се на њима претресају и износе. Овај је конгрес посетило 3000 људи; у опће је сјајно испао. У 18 одјељака било је 250 предавања и претреса, чим је показано, да Русија на пољу медицине не нарамљује уз остале културне народе, већ да са њиме напреду корача. Са сваким конгресом скопчана је и по једна изложба, на којој су дјелом представљени

успјеси и напредак лекарске науке и вјештине у Русији. И на овом конгресу била је врло интересантна изложба од десет одјељења. Особито се хвали изложба разних бџница, међу којима је обратила опћу пажњу Александрова — барачка — бџница својом дивотом и умјесним уређењем према свима захтјевима савремене науке о здрављу. Бџница је саграђена под управом Боткина од 1880 до 1882. Потрошено је око ње 500,000 рубаља. У њој је 250 постеља, подијељених на 22 бараче, од којих су 20 одређене за болеснике, а двије за реконвалесценте. У свакој је барачи соба, предсобље, соба за купање, кујина, соба за нудиљу и проходи. У свакој соби за болеснике има 15 постеља, довољно свјетлости са 5 великих прозора, а изврсно се вентилира на четири пећи у сваком углу собе. Кревети су од гвозђа — Све расправе, радови и изложени предмети, носе на себи јасне и очите знаке и обиљежја, по којима се лако може да позна, да је Русија стигла у ред савремених образованих држава. Руски лекарски конгреси показују, да је Русија данас колџевна лекарства, које се у њој гаји као и у свакој другој јевропској држави — научно, савремено и самостално. Ово је признање њемачког бечког медицинског листа.

(Качићев споменик,) за који су се од неколико година купили прилози, и који је већ израдио чувени наш умјетник Рендић, као да се неће бар за сада подизати ни откривати. Споменик се био почео већ подизати у Макарској, као главном мјесту и средишту Макарског приморја, у кому се пјесник родио. Али кад је политичка власт угледала око подножја му грбове словенскијех земаља, о којима је Качић пјевао, зауставила је грађу и то јавила старијој власти. Ушљед тога министарство је наредило, како јавља N. List задарски, „да се уклоне сви грбови оних словенских земаља, које нијесу у оквиру данашње аустријске државе, и да се раскомада на дјелове укупни грб Троједне Краљевине, а да се по сриједи уметне аустријски орао. Буди нам овдје допуштено опазити — наставаља исти лист — да се сад истом споменику хтјело дати неки политички значај, што није никад одбору за подигнуће, ни неком другом био ни на крај памети. Нацрт споменика био је састављен у смислу, да што потпуније одговори идеји, коју је имао представљати, бива мисли *Качићевој* а не никаквој данашњој. Дочим ушљед тијех преинака, изби-

јала би очито којекаква мисао данашња, прави анакронизам прама доби у којој је Качић живио и своје пјесме пјевао, што би са умјетничког погледа одавало очито несугласје. С тога је одбор за подигнуће Качићева споменика сходно одлучио, по оној св. писма: „Ако га твоје око саблазњује, ископај га“, да збрише све грбове.“ Ово-лико N. List; али ми чујемо с друге стране, да се тој одлуци одборовој противи г. Рендић, јер би онда споменик остао нагрђен. И тако је сва прилика, да се за сада неће подизати ни откривати.

(Матица Српска) у Новом Саду у правља шљеделим фондовима:

1. *Накитим* за награђивање књижевних дјела и расправа, који износи ф. 27,257.

2. *Коларчевим* за оснивање српске правне академије у Н. Саду, ф. 6,933.

3. *Хаџи-Ристићевим* за издавање књига за народ, који износи ф. 1,824.

4. *Ковчевићевим* такођер за издавање и награђивање књига за народ, који износи ф. 32,188.

5. *Павла Јовановића* за изучавање Срба у политехничкој науци, који износи ф. 57,440.

6. *Петра Костића*, за изучавање у опће српских ђака, који износи ф. 44,516.

7. *Гавре Романовића* за изучавање лијепијех вјештина, и ратарства и обртности, који износи ф. 17,485.

8. *Петра Класановића* за потпомагање сиромашних ђака, који износи ф. 3,999.

9. *Катарине Јовановићке* за приправничке стипендије који износи ф. 7,464.

10. *Пасковићевим* на књижевне сврхе и стипендије ђачке, ф. 13,466.

11. *Христифора Шифмана* на стипендије за лијепе вјештине, педагошку науку и народно позориште ф. 12,510.

12. *Силе Ђорђевића* на стипендије за слушаоце реалних и техничких наука — ф. 46,698.

13. *Гедсона Дунђерског* такођер за стипендије за слушаоце реалних и техничких наука — ф. 25,874.

14. За споменик Вуку Караџићу — ф. 1,597.

15. *Марије Трандаџићке* за оснивање завода за српску православну сирочад у Н. Саду — ф. 106,452.

16. *Атанасије Гереског* за потпагање изнемоглих српских књижевника ф. 13,777.

Фонд саме Матице износи ф. 120,708.

Укупно активно стање свијех фондова износи ф. 540,197.

данашњи пјесник италијански послао је из Рима прошле године ово писмо нашем пријатељу г. Ђудини: „Хвала Вам на лијепом дару од двије књиге ваших превода пјесама славенскога народа у лијепијем италијанским стиховима, који ми је дар толико дражи, јер ваше књиге дођоше ми не као нови гости, него као стари и мили пријатељи. Ја сам их одавно био купио у Милану, читао и читао са оном љубави, коју осјећам према овој појезији, рођеној у народу — од свијех најистинитијој. И баш читајући их, написао сам ону баладу о *сјечма босанским*.*) И отада ми је омилило име ваљанога преводиоца и пјесника. Ви вашим цијењеним списима, којима упознајете италијански народ са благом српске књижевности и у опће са југословенским стварима, стеклисте лијепо име и признање Италије. Сачувајте ми и даље Вашу наклоност и т. д.“

Јавна Преписка.

Сењу Дјаковићу. — Примили смо, и штампале смо обоје по могућству у идућу свеску. Здравствујте!

Милвоју Србину. Примили смо и штампале смо обоје по могућству у идућу свеску. Онај чланак за календар био би предуг. Пријатељски поздрав!

В. В. — Подгорица. Хвала Вам на послате нам наредне пјесме. Ваше обећање узимљемо на знање. Умјетнијех пјесама имамо на претек да изирамо. Ваше нијесу најлошије, али нијесу за штампу. Није лако данас угодити критици, за то бисмо вас саветовали, да се оставите појезије. Ко има воље, да ради на књижевном пољу, најбоље може успјети сабирањем народнијех умотворина и народнијех предања, описивањем обичаја, старина и г. д. Није доста лијепо узвишено осјећати за бити пјесник; треба још у мјести пјеснички своја осјећања изразити; а то се не може без дуге науке и без особитог дара.

В. Р. — Х. Нови. То исто можемо и вама рећи. На нека и многи други у овоме нају одговора, којима се управо не обраћамо. Пријатељски поздрав!

И. З. Будва. — Примили смо све у реду, али међу послатијема причама нема оне, за коју, читате. Пријатељски поздрав!

О. С. Б. — Врлика. Отправили смо Ви одма тражене свеске. Привајамо: наша експедиција још раме. Извините и здравствујте!

Г. Н. Б. Дубровник. Молимо такођер да извините и да нам јавите од кад Ви „Н. Зета“ не долази, да Вам надокнадимо свеске, које Ви мањају. Пријатељски поздрав!

Г. В. С. — Стапар. — Претплата је подмирена за Вас и г. г. Васа Брежовског и Милсаву Поповића. Надамо се, да ће она госнода, што су примили прве свеске, па се не хтјели претплатити, бар их и не франкиране повратити. Пријатељски отиоздрав Вама и г. Брежовском, једином нашем претплатнику између толико школских другова наших у Грацу из свег Сријема, Бачке и Баната!

*) Вриједило би да који од млађих наших пјесника преведе ову баладу славнога италијанскога пјесника.